

TMMOB
I. KADIN SEMPOZYUMU

17 Ocak 2015
Ankara

ISBN:
978-605-01-0741-8

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
Selanik Cad. No:19/1 Yenişehir 06650
ANKARA
Tel: (312) 418 12 75 Faks: (312) 417 48 24
web:<http://www.tmmob.org.tr>
e-posta:tmmob@tmmob.org.tr

Baskı:
Eflal Ajans & Matbaacılık San. Tic. Ltd. Őti.
Adres: Kazım Karabekir Cad. Koyunlu İşhanı No: 95/1-A İskitler Ankara
Sertifika No: 29527

Baskı Tarihi:
05.07.2015

TMMOB 3. Kadın Kurultayı'nın;

Karar no 8:

“TMMOB Kadın Çalışma Grubu tarafından; Odaların kadın komisyonlarından gelen öneriler değerlendirilerek belirlenecek konularda panel, sempozyum, söyleşi, atölye çalışması vb. etkinliklerin, gerektiğinde İKK Kadın Komisyonları ile işbirliği yapılarak düzenlenmesi,

İlk etkinliğin 2014-2015 çalışma döneminde “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği” konusunda, uzman konukların katkı ve desteği ile panel veya sempozyum şeklinde gerçekleştirilmesi.”

Karar no 27:

“Kadın çalışmalarının sürekliliğini sağlamak ve kadın politikalarının üretilmesi ve yaygınlaştırılması için iki yılda bir TMMOB Kadın Sempozyumları yapılır.”

Kararları uyarınca; TMMOB 1. Kadın Sempozyumu'nu düzenleme görevi TMMOB Yönetim Kurulunca TMMOB Kadın Çalışma Grubuna verilmiştir.

TMMOB KADIN ÇALIŞMA GRUBU

ADI SOYADI	ODA ADI
Mücella ŞAHİN	BİLGİSAYAR M.O
Ahu Nur KURNAZ	
Nilay KAYA	ÇEVRE M.O
Fatma Seda TURHAN	
Eylem ÖLMEZOĞLU	ELEKTRİK M.O
Sevda ELCEK	
Sema PİR	FİZİK M.O
Hikmet DURUKANOĞLU	
İtr İlke AKYÜZ	GEMİ M.O
Pınar ACAR	GEMİ MAK.İŞL.M.O
Gizem ÇEVİK	
Pınar ÜNAL	GIDA M.O
Nilgün ÖZÜDOĞRU	
Ülkü KARAALIOĞLU	HARİTA ve KAD. M.O
Yeliz KARAARSLAN	
M.Hanze GÜRKAŞ	İÇMİMARLAR O.
Göknur GÖK	
Aysel DURU	İNŞAAT M.O
Duygu GÜNER	JEOFİZİK M.O
Selin KAYA	
Rengin KONUK	JEOLOJİ M.O
Beril AÇIKGÖZ	
Mahmure ESENKAL	KİMYA M.O
İmren TAŞKIRAN	
Emra ERGÜZELOĞLU KARATAŞ	MADEN M.O
Pelin KERTMEN	
Aylin Sıla AYTEMİZ	MAKİNA M.O
Ceren YILMAZ	
Banu GÜRLEK	MİMARLAR O.
Tuğba ARSLAN	
Özge KILIÇ	PETROL M.O
Meltem ÖZ	PEYZAJ M.O
İtr ÖZİNANIR	
Ayşe IŞIK EZER	ŞEHİR PL.
Şelale BALAMBAR	
Esen Leyla İMREN	TEKSTİL M.O
Gizem Ceylan TÜRKOĞLU	
Vuslat BEKTAŞ	ZİRAAT M.O
Mehtap ERCAN BİLGİN	
Gölay ŞAKİROĞULLARI	TMMOB
Neriman USTA	TMMOB
Özgür GÖKTAŞ	TMMOB

İÇİNDEKİLER

TMMOB 1. Kadın Sempozyumu Programı	7
TMMOB 1. Kadın Sempozyumu Açılış Konuşmaları	9
TMMOB 1. Kadın Sempozyumu Bildirileri	21

TMMOB 1. KADIN SEMPOZYUMU PROGRAMI
(TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ)

17 Ocak 2015 (Cumartesi)

09.30-10.00	Kayıt
10.00-10.30	AÇILIŞ KONUŞMALARI TMMOB Kadın Çalışma Grubu Başkanı TMMOB Yönetim Kurulu Başkanı
10.30-12.00	TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİNE/EŞİTSİZLİĞİNE GENEL BAKIŞ İlknur ÜSTÜN
12.00-13.00	Yemek Arası
13.00-14.15	TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİNİN İNŞASI/ DERİNLEŞTİRİLMESİ: GERİCİLİK Dr. Nazife Fevziye SAYILAN
14.15 -15.30	AİLE MODELLERİ, GELENEK VE ROLLER Doç. Dr. Aksu BORA
15.30-16.00	Ara
16.00 -17.15	POPÜLER KÜLTÜRDE VE TOPLUMSAL YAŞAMDA CİNSİYETÇİLİK Yrd. Doç. Dr. Emek ÇAYLI RAHTE
17.15-18.30	SİYASETİN CİNSİYETİ VE FEMİNİZM Prof. Dr. Alev ÖZKAZANÇ
18:30	Kapanış
Modaratörler	: Ayşe IŞIK EZER : M. Hanze GÜRKAŞ

**TMMOB I. KADIN SEMPOZYUMU
AÇILIŞ KONUŞMALARI**

A. ÜLKÜ KARAALIOĞLU (TMMOB Kadın Çalışma Grubu Başkanı)

Sayın Birlik Başkanım, Sayın TMMOB Yöneticileri, Sayın Oda ve Şube Yöneticileri, Değerli Konuklar, Değerli Katılımcılar ve Sevgili Öğrenciler;

TMMOB tarihinde ilk kez gerçekleştirilen ve gelenekselleşeceğine inandığımız TMMOB 1. Kadın Sempozyumu'na hoş geldiniz. Öncelikle hepinizi TMMOB Kadın Çalışma Grubu adına sevgiyle, saygıyla ve dostlukla selamlıyorum.

TMMOB ve Odalarda özverili çalışmalar yürütmüş, TMMOB'nin mücadelesinde yer almış, iş kazası ve çeşitli nedenlerle kaybettiğimiz tüm kadın arkadaşları da saygıyla anıyorum.

Çoğunluğunuzun bildiği üzere TMMOB 3. Kadın Kurultayı Delegeleri, 2 yılda bir gerçekleştirdiğimiz TMMOB Kadın Kurultayından ayrı olarak bir de sempozyum düzenlenmesini ve ilk etkinliğin 2014-2015 çalışma döneminde "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği" konusunda, uzman konukların katkı ve desteğiyle gerçekleştirilmesini karara bağlamıştı.

TMMOB Yönetim Kurulunun; Kurultay kararımıza uygun olarak, sempozyumun düzenlenmesine ve düzenleme kurulunun TMMOB Kadın Çalışma Grubundan oluşmasına ilişkin kararı üzerine, Sempozyum çalışmalarına başlayan Çalışma Grubumuz, 3. Kurultay kararımız uyarınca ilk Sempozyumun konusunu "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği" olarak belirlemiştir.

Cinsiyet; bireyin kadın ya da erkek olarak mevcut genetik, fizyolojik ve biyolojik özellikleri olarak tanımlanmaktadır. Bu bizim seçtiğimiz bir şey değildir. Hangi kültürde, hangi çağda yaşarsak yaşayalım, kız ya da erkek olarak doğmak, tıpkı ölümlü olmak gibi, biyolojik varlığımızın bir niteliğidir. Bu özellikler kadın ve erkek arasında bir eşitsizlik değil, sadece bir cinsiyet farkı yaratmaktadır.

Toplumsal Cinsiyet; farklı kültürlerde, tarihin farklı anlarında ve farklı coğrafyalarda kadınlara ve erkeklere toplumsal olarak yüklenen roller ve sorumlulukları ifade eder.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği; fırsatları kullanmada, kaynakların ayrılması ve kullanımında, hizmetlere ulaşmada bireyin cinsiyeti nedeni ile ayrımcılığa maruz kalmamasını anlatsa da kadınların öyküsü ne yazık ki eşitsizlikler üzerine kuruludur.

Kadınlar, aile yaşamından başlayarak, kamusal yaşam ve siyasal alanda eşitsizdirler, eşit temsil edilmezler. Eğitim olanaklarına erişimle ilgili ciddi eşitsizlikler, yaşam boyu toplumsal konumlarının biçimlenmesinde etkin olur. Çalışma yaşamında etkin biçimde yer alamazlar. Geçici, gündelik, yarı zamanlı, sözleşmeli ve evde çalışmaya dayalı, kayıt dışı işlerde çalışırlar. Ev içi emeğin kullanımında; emekleri görünmez kılınır.

İktidara geldiğinden beri sistemli bir şekilde cinsiyet ayrımını gerici yaklaşımla harmanlayarak adım adım dayatan, kadının bedeni ve kararına ilişkin söz söyleme hakkını kendinde bulan AKP zihniyeti, 12 yıldır, kadının aleyhine bu ayrımın giderek derinleştirilmesine, cinsiyetçi rollerin pekiştirilmesine yönelik söylemlerine hız kesmeden devam etti ve ediyor.

AKP'li vekillerin “kadına” ilişkin ağızlarından dökülen sözler, her defasında şaşkınlık etkisi yarattı, tepkilerle karşılandı. Hükümetin en üst ağzından en altına kadar kadına ilişkin sözleriyle skandallar yaratan AKP Hükümeti, yapılan gafların doğruluğuna inanarak her sözün arkasında da durdu (!)

Hatırlarsınız, Cumhurbaşkanı R. Tayyip Erdoğan kadınla erkeği eşit konuma getirmenin fitrata aykırı olduğunu, eşitliğin değil “adaletin” savunulması gerektiğini söyleyerek kadına yönelik ayrımcı tutumu fitrat ve adalet kavramlarıyla bir kez daha somutlaştırdı.

Siyasi iktidar, ayrımcılığın yeni dilini savunacak ve kurumsallaştıracak yeni “kadın” örgütleri kurmakta da gecikmedi. AKP'nin ve siyasi iktidarın toplumsal cinsiyet eşitliğine karşı tutumuna ve politikalarına kılıf uydurmayı görev edinmiş, çakma kadın örgütü Kadın ve Demokrasi Derneği KADEM, kadın

gündemine “toplumsal cinsiyet eşitliği” yerine “toplumsal cinsiyet adaleti” kavramını güya hediye etti.

Hatta bu “yeni” kavramın “bilimsel” altlığını ve kamuoyu oluşturmak için bir de kongre düzenlemişler. Sümeyye Erdoğan’ın yöneticisi olduğu KADEM’in düzenlediği “Toplumsal Cinsiyet Adaleti” konulu “kongre”nin çağrı metninde yer alan;

“Kongrede sunulacak bildirimlerle; Ülkemizde kadının toplumsal, akademik, siyasal, ekonomik ve sosyal yaşamdaki yeri ve statüsü konusuna “toplumsal cinsiyet adaleti” kavramı çerçevesinde farklı bakış açıları getirilmesi öngörülmektedir. Bu sebeple kongrede sunulmaya değer bulunacak bildirimlerin; alışla gelmiş söylemlerin ötesinde, mevcut akademik yazında ağırlıklı olarak yer alan cinsiyet eşitliği kavramını sorgulaması ve toplumsal cinsiyet meselesine eşitlik merkezli bakan egemen söylemden farklı olarak adalet merkezli bir yaklaşımın sağladığı imkân ve kısıtları da tartışmaya açması beklenmektedir.” İfadeleriyle adeta “eşitsizliğin” yani ayrımcılığın savunulması istenmektedir.

Bu arada Sağlık Bakanı da sözcülüğü üstlenerek, kariyer kavramına “annelik bir kariyerdir” söylemiyle yeni bir anlam kazandırdı.

Bütün bunlar hiç de beklenmedik tutumlar değildir. AKP, iktidara geldiği günden bugüne kadar demokratik, özgürlükçü, eşitlikçi her türlü politika ve uygulamaların içini boşaltarak, ayrımcı ve gerici yaklaşımını ortaya koymuştur. Bu nedenle, aslında eğitim amacıyla düzenlediğimiz bu Sempozyum; hepimizce malum olan iktidarın kerameti kendinden menkul “adalet” anlayışına olan itirazımızın da bir ifadesidir.

Bu tutumların son örneklerinden birisi de, bağımsız kadın örgütlerinin mücadelesi ile Türkiye’nin ilk imzacısı olduğu ve çekincesiz kabul ettiği, 1 Ağustos 2014 tarihinde yürürlüğe giren, kadına yönelik şiddetin, kadın erkek eşitsizliğinden kaynaklandığını açık şekilde ifade eden ve toplumsal cinsiyet temelli şiddeti ortadan kaldırmayı amaçlayan en güncel ve kapsamlı metin olan İstanbul Sözleşmesi ile ilgili tutumudur.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı; İstanbul Sözleşmesi'ni izlemek üzere kurulacak olan GREVIO isimli uzman grubu için Türkiye'nin adaylarını belirleyecek 9 kişilik komitenin 3 STK üyesinin; tüm itirazlara rağmen hükümetin kurdurduğu KADEM, AKDER ve KASAD-D olmasına karar vermiştir.

Sevgili arkadaşlar,

Yeni başbakan Ahmet Davutoğlu da aynı zihniyeti devam ettirmekten geri kalmayacağını, geçtiğimiz hafta açıkladığı Ailenin ve Dinamik Nüfusun Korunması Programıyla gösterdi.

Son iki üç yıldır AKP'nin her altı ayda bir kadın istihdamını teşvik etme aldatmacası altında sunduğu paketlerin/programlarının sonuncusu olan bu program, kadınları “annelikle” sınırlıyor. Yani erkeklerle eşit olarak değil, ancak anneliğin kazandırdıklarıyla, erkeklerin adaletine sığınarak var olabileceğini vurguluyor ve iki kişi arasındaki ilişkiyi “aile olmakla” ve heteroseksüel ilişki biçimiyle sınırlandırıyor.

Kadın emeği sömürüsüne dayanan; kadını düzenli, güvenceli işler yerine, anneliğe ve ev kadınlığına hapseden; kısmi zamanlı düşük ücretli sermaye çalışanı yapan bu cinsiyetçi programı reddediyoruz.

Değerli konuklar sözlerimi bitirirken,

Yaşamın tüm alanlarında, insanlık onuru ve değerleri bakımından olduğu kadar hak, fırsat ve sorumluluklar açısından da iki cins arasındaki eşitliğin tanınması ve gerçekleştirilmesi temel talebimizdir.

Çocuklu ya da çocuksuz özgür bireylerden ve heteroseksüel ilişki biçimiyle sınırlandırılmamış, her konuda eşit hak ve yükümlülüklerle dayalı birlikteliklerden oluşan bir toplum oluşturacak politikaların hayata geçirileceği günlerin uzak olmadığı umuduyla;

Sempozyumun düzenlenmesinde emeği geçen tüm arkadaşlarıma, davetimizi kırmayarak uzman görüşlerini ve birikimlerini paylaşmak üzere burada olan değerli konuşmacılara ve bu soğuk kış gününde

konuya duyarlılık gösterip dinlemeye gelen siz sevgili katılımcılara çok teşekkür ediyorum.

Egemen sınıfın çıkarlarına hizmet eden cinsiyet ayrımcılığı çözülmeyen, özgür ve eşit bir toplum yaratılmasının mümkün olmadığı bilinciyle ve Sempozyumun başarılı geçeceğine olan inancımınla hepinizi sevgiyle selamlıyorum.

MEHMET SOĞANCI (TMMOB Yönetim Kurulu Başkanı)

Değerli Kadın Meslektaşlarım,

Sevgili Arkadaşlar,

Hepinizi TMMOB Yönetim Kurulu adına sevgiyle, saygıyla selamlıyorum.

Gururla söylüyorum ki Örgütümüz içinde kadın çalışmaları artık kurumsallaştı. Biliyorum ki genel kurullarımızda, kurultaylarda yürüttüğünüz mücadele ile bu başarı size ait.

Örgütümüz içinde 2008 yılından bu yana üç kadın kurultayı düzenlendi, bu yıl 4.'sü gerçekleştirilecek ve bu yıl ilk kez bir kadın sempozyumu düzenleniyor. Artık kadın çalışma grubumuz düzenli olarak toplanıyor; odalarımızın, İKK'larımızın birçoğunda kadın çalışma grupları bulunuyor ve tüm bunlardan katılımı yarın genişletilmiş kadın çalışma grubumuzu da toplayacaksınız. Tüm bu çalışmaları hele de gericiliğin bu kadar yaygınlaştığı, her gün kadın cinayetlerinin işlendiği, "6 yaşında kız çocuklarının evlenebileceğinin" ifade edildiği günümüz Türkiye'sinde çok değerli buluyorum.

Değerli Arkadaşlar,

Bizim için iki söz çok önemliydi

"Kadın erkek omuz omuza hayatın her alanında" ve "Kadınlar örgütlü TMMOB daha güçlü".

Şimdi bu iki söz çok daha önemli. Çünkü TMMOB'nin başında AKP'nin torba yasa musibeti var.

Önce mali denetim tehdidiyle, sonra miting meydanlarında hedef göstererek, ardından yetkilerini kısıtlayarak TMMOB üzerinde vesayet oluşturmaya çalışan iktidar, istediğine bir türlü ulaşamayınca şimdi yasasını değiştirerek TMMOB'nin örgütlülüğünü dağıtmak, parçalanmış bir yapıyla ülkemizin mühendis ve mimarlarının toplumdan yana gür sesini kesmek istiyor.

Siyasal İktidar, son torba yasalarla kamusal alanlara el koyma ve rant süreçlerinin önündeki son engelleri de kaldırma hazırlığında.

AKP İktidarının gündeme getirdiği son iki torba yasa imar, yapılaşma, meslek alanları ve çalışma hayatında önemli değişiklikler getiriyor.

Bu torba yasalarla;

Doğal ve tarihi sit alanları, ormanlar, meralar, milli parklar, kıyılar tarım alanları yapılaşmaya açılabilir, kentlerdeki eğitim ve sağlık alanları, parklar ve hatta mezarlıklar dahi özelleştirilebilecek, imar hakkı transferi getirilerek vatandaşların tapulu mülklerine para ödenmeden el koyulabilecek. Kısacası, AKP torba yasa ile kentsel rantı tek merkezden yandaşlarına dağıtmak üzere “parası olana imar hakkı” getiriyor.

Tabi ki bu torbanın içinde AKP'nin rant politikalarının önünde en büyük engel olarak gördüğü TMMOB de var.

Çünkü TMMOB ve Odaları;

AKP'nin kentler üzerindeki oyununa karşı durdu, “Kentsel dönüşüm” adı altında “rantsal dönüşüm” karşı çıktı,

Çünkü TMMOB ve Odaları;

Yayınladıkları raporlar, basın açıklamaları, açtıkları davalarla AKP'nin ormanları, kıyıları, meraları; suyumuzu, toprağımızı yağmalamasının önünde durdular,

Çünkü TMMOB ve Odaları;

Neoliberal politikalarla bu ülkenin yağmalanmasına karşı, kamu yararı için mücadele ettiler.

Çünkü TMMOB ve Odaları;

hukuksal girişimlerle, siyasi iktidarın rant amaçlı politikalarına, serbestleştirme, özelleştirme uygulamalarına, yağma ve talana “dur” dedi; taşeronlaştırma uygulamalarına, işten çıkarmalara, işsizlik, yoksulluk ve düşük ücretlere karşı, yüzlerce işyerinde direnen işçilerle bir arada oldu.

İşte bu yüzden TMMOB AKP'nin hedefinde...

TMMOB tarihi bu yasa gibi yıldırma politikalarına karşı, mücadelelerle doludur. Örgütümüz 2 yıl önce olduğu gibi bu rant yasasını, birlikte mücadele ederek yeniden püskürtecektir.

TMMOB, üyelerinden, halkından ve bilimsel çalışmalarından aldığı güçle, ülkenin sömürülmesine, derelerin, ormanların, parkların yağmalanmasına ve AKP diktatörlüğüne karşı, kamusal alanları korumaya, halkımızın çıkarlarını savunmaya ve bu doğrultuda mücadele etmeye, direnmeye devam edecektir.

Unutmasınlar ki; TMMOB'yi yok etmeye çalışsalar da;

TMMOB her yerde...

TMMOB Soma'da; Ermenek'te, Zonguldak'ta;

TMMOB, Atatürk Orman Çiftliği'nde;

TMMOB, bu ülkenin toprağının altını üstüne getirenlere karşı Kazdağlarında,

TMMOB, emperyal güçlerin dayattığı nükleer santrallere karşı Mersin'de, Sinop'ta;

TMMOB, suyumuzun ticarileştirilmesine karşı Karadeniz'de, Akdeniz'de, Ege'de;

TMMOB, Alakır vadisinde, Artvin Cerattepe'de, Yırca'da, Diyarbakır Hevsel bahçelerinde, Burdur'da, Bartın'da, Sakarya Karasu'da;

TMMOB, Taksim'de, Gezi'de, Anadolu'da, kentte, kırdada bu ülke insanının yaşadığı her yerde...

Herkes bilmeli ki;

TMMOB, AKP gericiliği, piyasacılığına ve diktasına teslim olmayacaktır.

Odalarımız ve Birliğimiz TMMOB, 1970'lerden bugünlere dek oluşturduğu demokratik mevzileri koruyacaktır. Toplumsal muhalefet güçleriyle birlikte eşit, özgür, demokratik, halkının

refah, kardeşlik ve barış içinde yaşadığı, gericiliğin dogmatizminin alt edildiği, bilim ve tekniğin aydınlatıcılığındaki yeni bir Türkiye mücadelesini kararlılıkla sürdürecektir.

Bu mücadelede kadın erkek omuz omuza olacağımızı biliyor, sempozyumunuzun başarılı geçmesini diliyorum.

**TMMOB I. KADIN SEMPOZYUMU
BİLDİRİLERİ**

TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİNE/EŞİTSİZLİĞİNE GENEL BAKIŞ

İlknur Üstün

Toplumsal cinsiyet eşitliği ne yasal düzenlemelere indirgenebilir, ne kategorize edilmiş alanlara sıkıştırılabilir, ne de genel bir kadın ve erkek ikiliğiyle açıklanabilir. Cinsiyet eşitliğine inandığını düşünen birçok insanın aklında çizdiği çerçeve ya da değerlendiriş biçimi aslında toplumsal cinsiyet eşitliğinin gerektirdiği genişlikten ve derinlikten yoksundur. Toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlik ve ayrımcılık belki de tarihin en kadim eşitsizlik ve ayrımcılık şeklidir. Politik ve sivil hak mücadelesi alanlarında dahi cinsiyet eşitsizliği problemleri ikincilleştirilir, geri itilir, görünmez kılınır, hatta içselleştirilir. Bu problemlerin çözümlenmeleri bir kenara sadece görünür kılınmaları için özel bir çaba gereklidir.

Burada, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin derinleştiği ihmal edilmiş bir iki alana değineceğim; gündelik hayatımız, yaşadığımız yerler ve farklılıklarımız.

Devletin, uluslararası kuruluşların, akademinin ürettiği birçok istatistik/veri/bulgu, araştırma toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin altını çiziyor. Sadece eşitsizliğin altını çizmekle kalmıyor bunun kadınların hayatına, topluma maliyetine, ekonomik sonuçlarına¹ vs. ilişkin çok çeşitli perspektiflerden birçok değerlendirmeyi de beraberinde getiriyor.

Çeşitli alanlardan birkaç örnek verelim.

Türkiye genelinde toplam işgücü içinde kadının payı 2004 yılında yüzde 25.7 düzeyindedir (işgücündeki nüfus içinde her dört kişiden

¹ Örneğin Dünya Bankası'nın, Amerika Kıtası Kalkınma Bankası'nın kalkınmayı engellemesi açısından kadına yönelik şiddetin maliyetlerine yönelik çalışmalarını görüyoruz. Dünya Bankası'nın çalışmasına göre gelişmekte olan ülkelerde üreme çağındaki kadınlar, sağlıklı yıllarının %5 ile 16'sını aile içinde yaşadıkları şiddet nedeniyle iş göremez olarak geçirmektedirler. (Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesinde Polisin Rolü ve Uygulanacak Prosedürler Eğitim Kitapçığı, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, 2008)

yalnızca biri kadındır). 2013'te ise bu oran yüzde 30.7'dir.² 2014 yılında kadın istihdamı %26,7'dir.³

Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması (2014), kadınların üçte birinin (%32) eğitiminin engellendiğini, onda birinin (15 yaş sonrası) çalışma yaşamına katılmasına izin verilmediğini ya da işten çıkmasına neden olduğunu ortaya koyuyor.⁴

Devlet, 2000'de sıfırlama taahhüdünde bulunduğu halde bugün yetişkin nüfus içinde (+15) kadın okumaz-yazmazlık oranı %7,9'dur. Okuma-yazma bilmeyen her 10 kişiden 8'ini kadınlar oluşturmaktadır.⁵

TBMM'deki, yerel yönetimlerdeki kadın oranları ise kadınların, hayatları, yaşadıkları yer ve ortak yaşam alanları üzerine kararların verildiği yerlerden dışlandıklarını gösteriyor. 2011 genel seçimlerinde %14.3 olan kadın milletvekili oranı 2015 seçimlerinde %17.8 olabilmıştır. Yerel yönetimlerde bu oran çok daha düşüktür: Belediye Başkanlığında %2,82 (eşbaşkanlıklarla %7 olabilmıştır.), Belediye Meclis Üyeliğinde %10,72, İl Genel Meclisi Üyeliğinde %4,79'dur.

Kadınlar doğum öncesi bakım hizmetlerinden tam anlamıyla yararlanamadıkları için Türkiye'de hâlâ anne ölümleri sonlandırılmamıştır.⁶

Dünya Sağlık Örgütü'nün 2013 yılında yayımladığı rapora göre yaklaşık her üç kadından biri fiziksel veya cinsel şiddet görmektedir. Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması'nın (2014) sonuçlarına göre kadınların yüzde 38'i yaşamlarının herhangi bir döneminde fiziksel ve/veya cinsel şiddet görmüştür. 2008 araştırması ile karşılaştırıldığında

² Prof. Dr. Ayşe Gülay Toksöz ve diğerleri, Türkiye'de Kadın İşgücü Profili ve İstatistiklerinin Analizi, T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2014, sf. 22

³ Türkiye'de Kadın, T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Mayıs 2015 (<http://kadininstatusu.aile.gov.tr/uygulamalar/turkiyede-kadin>)

⁴ Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2014, T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.

⁵ Türkiye'de Kadın, T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Mayıs 2015 (<http://kadininstatusu.aile.gov.tr/uygulamalar/turkiyede-kadin>)

⁶ Türkiye'de Kadın, T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Mayıs 2015 (<http://kadininstatusu.aile.gov.tr/uygulamalar/turkiyede-kadin>)

6 yılda Türkiye’de kadına yönelik şiddet düzeyinde bir gerileme olmamıştır. Kadınların yüzde 26’sı 18 yaşından önce evlenmiştir, erken evlenen kadınlar arasında fiziksel şiddet yüzde 48’dir. Her 10 kadının neredeyse 1’inde gebelik sırasında da fiziksel şiddet devam etmektedir. Şiddete maruz kalmış her 10 kadından 6’sı 3 kez veya daha fazla sayıda yaralanmıştır, kadınların yüzde 44’ü, yaşadıkları şiddeti kimseye anlatmadıklarını belirtmişlerdir.⁷

Kadınların deneyimleri, bu deneyimlerin yansıdığı uluslararası sözleşmeler, (mesela İstanbul Sözleşmesi olarak bilinen Avrupa Konseyi Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi Sözleşmesi), kadınların yaşadığı sorunların çoğunun kaynağında eşitsizlik olduğunu söylüyor. Bu sorunların en bilineni, görüneni şiddet. Kadınlar, sadece kadın oldukları için şiddet görüyor, tacize tecavüze uğruyor, öldürülüyorlar. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet eşitliğinden söz ederken kadına yönelik şiddetin, ayrımcılığın sonlandırılmasından, kadınların toplumsal olanaklardan, fırsatlardan yararlanmalarının önündeki engellerin kaldırılmasından, kadınların yaşamlarını ve ortak yaşamı kurmada etkin bireyler olmasından söz ediyoruz. Ki adaletin tesisi de, özgürlüğe giden yol da eşitlikten geçiyor.

Elbette eşitsizlik eğitim, istihdam, sağlık, siyasal temsil gibi belirlenmiş alanlarla sınırlı olmadığı gibi, eşitlik de bu alanlarda kadın erkek sayısını eşitlemekten ibaret değildir.

Hayat dediğimiz şey bunlardan çok daha geniş bir alanı ve sayılardan fazlasını ifade eder. Ve daha karmaşıktır. Eşitsizlikle mücadele ya da eşitlik mücadelesi yaşamın her yeri ve her anına bakmayı gerektirir. O zaman görürüz normalleşmiş, doğallaşmış, benimsenmiş, hayatın kılcal damarlarına sızmış şiddet ve ayrımcılık biçimlerini. Kadınları dışlayan, farklılıklarını görmeyen, beklentilerini yok sayan koşulları. Mekânların düzenlenmesinden şehir planlamasına, belediye meclislerinin oluşturulmasından, yereldeki kamu idaresinin ve siyasetçilerin ilişkilene biçimlerine kadar.

⁷ Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2014, T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.

Yerin yaşayanları; kadınlar ve erkekler, aynı yerde farklı koşullar içindedir, bu nedenle yerel politika ve uygulamalardan farklı etkilenirler. Sokağın çöpü, çamuru, karanlığı, kreşin, semt pazarının, sığınmaevinin varlığı/yokluğu, otobüslerin güzergâhı da, aşiretin baskısı da yoksulluk, savaş da iç güvenlik yasası⁸ da kadınları ve erkekleri farklı etkiler. Evde çocuklara, hastalara, yaşlılara bakmaktan sorumlu tutulmuş kadınlar için mahallede ucuz ya da ücretsiz bir kreş, yaşlı merkezi gidemediği, yaşayamadığı, içinde olamadığı başka bir hayatın kapısını açmak demektir. Üstelik sadece ev dışında ücretli çalışan kadınlar için değil, evde ücretsiz çalışan kadınlar için de. Tozu çamuru bitmeyen bir sokak, kadın için evdeki iş yükünün artması, erkek için kir pas içinde kalmak anlamına gelebiliyor. Karanlık sokaklar, güvenlik tehdidiyle kadınların yaşam alanlarını da sokaktaki zamanlarını da daraltabiliyor. Semt pazarına, hastaneye, parka, deniz kenarına, şehrin merkezine... otobüs güzergahları, ulaşım ücretleri nedeniyle gidemeyen kadınların sayısı İstanbul'da, İzmir'de, Antalya'da, Ankara'da daha birçoklarında hiç de az değil. Aynı hanede yaşayan erkeklerin durumu bundan farklıdır. Ayrıca birbiriyle ilgisi olmayan birçok şehirde, ilçede 17, 30, 45 yaşından 70-80 yaşından her yaşta kadın aynı sıkıntıyı ifade eder; "gidip oturacağımız, şöyle hoşça vakit geçirebileceğimiz bir yer yok!" Kadınların kullanacakları ortak kamusal mekân sayısı şansları varsa 1 ya da ikidir, bazı yerlerde o da bulunmaz.⁹

Toplumsal cinsiyet dediğimiz şey farklı kadınlık ve erkeklik hallerini anlatır. Sadece kadınlar ve erkeklerin birbirinden farklılığını değil. Yani kadınlar da tek tip değildir. Tek tip kadın algısına göre -orta sınıf beyaz eğitilmiş, Türk, Müslüman, yoksul, eğitimsiz Doğulu, gecekondu- yapılanlar bütün kadınlar için demek değildir. Dini, dili, etnik kimliği, cinsel kimliği farklı kadınlar, genç, yaşlı, evli, bekar, çocuklu çocuksuz, engelli kadınlar... bunların sorunları, ihtiyaçları, beklentileri de farklıdır.

⁸ İç güvenlik yasasının kadınlar açısından etkileri için Kadın Koalisyonu'nun ayrıntılı değerlendirmesine bakılabilir. <http://www.kadinkoalisyonu.org/yeni/kadin-koalisyonu-kanun-tasarisi-degerlendirmesi/>

⁹ Bu konuyu Amargi Dergideki yazımda daha geniş çerçevede ele almıştım. "Yerelden Yerel Seçimlere, Adaletten Barişe", Amargi Feminist Dergi Bahar 2014, Sayı 32.

Mesele hepimizin de...

Hal böyle olunca kadınları dışarda bırakarak 'kadınlar için', 'kadınlara' bir şey yapma iddiası en iyi durumda eksik, çoğu zaman kadınlara dokunmayan, en fenası kadınların hayatına mal olabilen sonuçlar yaratabilmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamasını beklemek ise hayal olur. Kadınların erişimleri zor yerlere şiddet önleme merkezi (ŞÖNİM) kurmak, güvenli diye valilikle emniyet arasına herkesin yerini bildiği sığınmaevi açmak kadınların bedelini yaşamlarıyla ödedikleri 'kadınlar için' uygulamalardır. Batıda bir şehirde göçle gelenlere kadın sağlığı konusunda verilen Türkçe konferansın, Kürtçe'den başka dil bilmeyen kadınlara dokunması mümkün mü? İstihdam olanağı da olmayan başka bir yaşam hayali de sunmayan dikiş nakışı aşmayan belirlenmiş cinsiyet rollerini sürdüren beceri kurslarıyla cinsiyet eşitliği sağlanabilir mi?

Ülkenin çok çeşitli yerlerinde kadın örgütleriyle, kadın belediye başkanlarıyla bulduğunuzda Erzurum'da da İzmir'de de, Trabzon'da da Ankara'da da parklardan pazar yerlerine, belediyeden kamu binalarına birçok yerde kadın tuvaletinin yokluğu ortak bir sorun olarak beliriveriyor. 2004'e kadar siyasetteki kadınların siyasi parti binalarında kadın tuvaleti olmadığından yakınması gibi. 2014 seçimlerinde Ankara Gündül'de belediyeye bir kadın başkan seçildiğinde fark ediliyor kadın tuvaleti olmadığı da çay ocağının yanına illeştiriliyor alel acele. Kadınların sokağa çıktığında sıkıntısını yaşadıkları, kayda değer bulunmayan bu durum çok basit bir gerçeğin altını çiziyor; kadınların ev dışında herhangi bir yerde düşünülmediklerinin. Binaların da kentin de planlamasında kadınların olmadığı. Birleşmiş Milletler Kadın Dostu Kentler Programının uluslararası konferansında Hollanda'dan katılan konuşmacı kendi ülkesinde tuvaletlerin yerini gösteren ve herkesin erişebileceği yerlerde buldukları kılavuzlar hazırlandığından söz etti ve bize de 'önerdi'. Tuvalet olsa, kılavuzu hazırlayacağız.

Kentsel dönüşüm projelerinin buldukları yerlerde insanların yaşamlarını iyileştirmek yerine hayattan dışlayan işleyişi kadınlar için yeni cehennemler yaratmış. İstanbul'da çiçekçilikle geçinen Roman kadının "daha iyi koşullarda" olduğu iddia edilen yeni evinden 3 araç değiştirerek işe gitmesi kazancını, zamanını, enerjisini azaltmıyor sadece. Başka bir çevre başka bir okulla baş etmeye çalışan çocuklarıyla

da uğraşmak zorunda bırakıyor. Devletin yoksulları, depremden zarar görenleri 'ucuza' taşıdığı toplu konutlar, sağlanmayan hizmetlerle birçok yoksunluğa mahkûmiyeti getirmekle kalmıyor. Buldukları yerde kurdukları dayanışma ağlarıyla çocuklarına hastasına yaşlısına bakacak, bir derdine ilaç olacak ilişkilerden kopan kadınlar için kapatılma, hapisane anlamına geliyor.

Kadınlar olmadan haklarında verilen kararlar, uygulamalar, kadınlar için en iyisini bilme, yapma iddiasını koca bir yalana dönüştürüyor. Farklı yerler farklı hayatları görmeyen politika ve uygulamalar, plan ve projeler bildiği ve ezberlediği, kafasında oluşturduğu, gerçeklikle bağı kurulamayan sonuçlar yaratmakla kalmıyor, kadın erkek eşitsizliğinin sürmesine, kadınlara yönelik yeni şiddet ve ayrımcılık biçimlerinin doğmasına yol açıyor.

Eşitsizliğin hüküm sürmesi yapılamazlık meselesinden değildir. Memlekette toplumsal cinsiyet eşitliği yönünde adımların örneklerinde de görüleceği gibi. Sınırlı sayıda da olsa çeşitli şehirlerde kadınların etkin biçimde var olabildikleri, hayatları, mahalleleri, şehirleri için politika oluşturup yaşama geçirebildikleri oluşumlar var; mahalle komiteleri, sokak temsilcilikleri, belediye eşitlik komisyonları, kadın meclisleri... Zihniyeti dönüştürecek, kadın işi erkek işi kalıplarını kıracak eğitim ve istihdam uygulamaları da var; Diyarbakır'da sürücü kursu verilen kadınların belediye otobüslerinin şoförlüğünü yapması, Gaziantep'te itfaiye eğitiminden geçirilip itfaiyeci kadınlar olarak işe başlamaları.

Toplumsal cinsiyet eşitliği meselelere farklı perspektiflerden çok boyutlu bakmayı gerektirir. Bu, meselenin öznesinin yani kadınların, kadın örgütlerinin politika oluşturma, kararlar, uygulama ve denetim süreçlerinde yer almalarıyla mümkündür. Yani hayatlarının, birlikte yaşam alanlarının, uğraşılacak meselelerin belirleyeni, biçimleyeni olabilmeleriyle. Dayatılanları yaşayan değil, yaşamı kuranlar olabilmeleriyle.

Cinsiyet eşitliği, söylemden icraata, yerelden merkeze, gündeliğin politikasından uluslararası politikalara geniş bir alana yayılan topyekün bir mücadeleye işaret ediyor. En çok ve en başta devlet ve hükümet olmak üzere herkesi sorumlu kılıyor. Bu mücadele, siyasi liderlerin, kanaat önderlerinin kamuoyu önünde söylediği, durumdan vazife

çıkaranların elinde cinayete tecavüze dönüşebilen, sözünü de satış/reklam uğruna eşitsizlik ve ayrımcılığı yeniden üreten medyayı, özel sektörü de içeriyor. Eşitsizliğin kendini en açık gösterdiği istihdamdan sosyal güvenliğe, eğitimden, sağlığa, siyasal temsil ve katılıma, kadınların adalete erişiminden aile içindeki konumlarına şiddetle doğrudan bağı olan birçok meseleyi de.

Toplumsal cinsiyet eşitliği, devletin/hükümetin tüm birimleriyle çözümün parçası olmasını, siyasal kararlılığını, bütüncül politikaları gerektirir, birbiriyle çelişen yasal düzenlemeleri, yasal değişikliklerin uygulanmamasını, işletilmeyen tabela kurumları, denetimsizliği, cezasızlığı değil. İdam ya da hadım cezasını da değil. Kadın örgütleriyle karşılıklı ilişkilenebilir gerektirir, eleştirel yaklaşanları dışlamayı, sakıncalı sakıncasız ayrımı yapmayı, kendi koşullarını dayatmayı değil.

Kadınlar, şimdi çok çeşitli nedenlerle ve çeşitli biçimlerde tüm dünyanın ve bir şekilde herkesin meselesi; kimi ailenin içine kapatmaya çalışıyor, kimi eşit özgür bireyler olmalarını destekliyor... Bir yanda şiddet ve cinayetler, öte yanda kadınların giderek yükselen mücadelesi ve direnişi var. Bugün 'kadınların durumu', toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin artık bir şekilde 'herkesin' meselesi olması, politikanın konusu haline gelmesi ise feministlerin, uzun yıllara yayılan bu mücadelenin sayesinde.

Cinsiyet eşitliği mücadelesi, cinsiyet eşitliğinden yana olduğunu söyleyenleri de içerir çoğu zaman. Birçok nedenle ve biçimde. Kadınların eşitsiz konumları ve bunların yarattığı sonuçlara sessiz kalmak, bir şey yapmamak da bu eşitsizliğin onayıdır. Çünkü devam etmesine neden olur; tacizlerin, tecavüzlerin, cinayetlerin, dışlamanın. Daha önemlisi eşitlik özgürlük mücadelesi verilen muhalif karma örgütlenmelerde kadınların varolabilme biçimleri, politika süreçlerindeki etkinlikleri, karar mekanizmalarındaki sayıları... önemli göstergelerdir. İnsan hakları tesis edilince kadın hakları da tesis edilmiyor. Sadece bu örgütlenme yapıları değil, örgütlenmenin içerdiği mücadele alanı açısından da bakmak gerekiyor. Öğretmenlerin hakları üzerinden çalışan bir sendikanın kadın öğretmenler ya da müfredatın cinsiyetçi içeriğini, farklı kadınlık ve erkekliklerin nasıl ele alındığını ne kadar dert edindiğine de bakmak gerekir. Meslek odalarında kadınların söz ve kararlarda etkin olması kadar örneğin şehrin planlamasının kadınların farklılıklarına uygun olup olmadığına bakıp bakmadıklarına, cinsiyet eşitliğinin öncelikli politikaları olup olmadığına da...

Tüm bu eşitsizlik durumları aynı zamanda iktidar ilişkilerinin alanını gösteriyor. Bu nedenle toplumsal cinsiyet eşitliği kadın haklarına, kadın sorunlarına, o da kategorik alanlara indirgenemez. Politika, alanı daraltılarak değil genişletilerek bir özgürleşme aracı haline gelebilir.

NEOLİBERAL MUHAFAZAKÂRLIĞIN KADIN DÜŞMANI GÜNDEMİ

Dr. Nazife Fevziye Sayılan

Neoliberal muhafazakarlık dünyanın her tarafında kadın hak ve özgürlüklerine karşı gerici ataklarla gündeme geliyor. Bir yandan kadınların bir önceki dönemde edindikleri sosyal kazanımları ve hakları geriletken ya da yokeden piyasa merkezli ekonomik dinamikler ve sosyal politikalar işliyor. Diğer yandan ise, kadın özgürlük/kurtuluş hareketlerinin erkek egemenliği karşısında kazandığı hak ve özgürlükleri gaspetmeye dönük dinsel muhafazakarlık ivme kazanıyor. Kadınların beden ve kimlik üzerinden sürdürdükleri, özgürleşme ve özerkleşme mücadelesiyle edindikleri konum, dinci muhafazakar saldırı altında. Özellikle İslamcı muhafazakarlığın on yılı aşkın bir süredir iktidarda olduğu Türkiye 'de iktidarın gerici politikalarının öncelikli hedefi kadın bedeni ve kimliğinde somutlaşıyor.

Bugün artık kadınlara yönelik düşmanlık sınır tanımıyor. Kadınların nasıl davranması, giyinmesi, eğlenmesi, kaç çocuk doğurması gerektiği de dahil, nasıl yaşaması üzerine deli saçması gibi görünen sözler, söylemler, 'fetvalar' kimi zaman devletin dini temsil eden kurumu ya da mülki amirleriyle siyasi figürler tarafından, kimi zaman okul müdürü, öğretmen, imam gibi kamu görevlileri tarafından ortaya saçılıyor. Çünkü "Yeni Türkiye" hedefini gerçekleştirmek için yeni bir toplumsal cinsiyet rejimi örülüyor. Bu noktada siyasal islâmın kadının kimliği, bedeni ve cinselliğinin denetimi konusundaki ayırdedici vurgusunu iyi deşifre etmek gerekir. AKP diğer İslamcı hareketler gibi, kadının asıl yerinin evi ve ailesi olduğuna yönelik ataerkil ideolojinin sürdürücüsü ve feminist hareketin erkek egemenliğini geriletmek için politize etmeye çalıştığı kadınlık durumuyla ilgili alanlarda (kimlik, beden, emek) siyasi iddiaya sahip bir parti. Hatta siyasetinin ve muhafazakâr dindar toplum tahayyülünün kurucu ve merkezi ögesi kadın ve aile. Aynı zamanda toplumu tamamen denetim altına almayı hedefleyen "Yeni Türkiye" projesi için de kadın ve aile, beden ve cinsellik alanları kritik öneme sahip.

Bunun için öncelikle kadını eşitlik ve özgürlük kulvarından atmayı hedefleyen, kimliğine yönelik adımlar atıldı.

Hatırlayalım!

Örtünme konusundaki dayatmalar arasında, önce adımızı kaybettik,

kadın olmak görünür bir kamusal kimlik olmaktan çıkarıldı ve aileye iade edildi. Yıllar önce Duygu Asena “Kadının Adı Yok” demişti. Feminist hareket koydu kadının adını. Kadınlar siyasal alana bu kimlikleriyle girdiler.

Geçen on yıl boyunca, önce kadının adı siyasal söylemden dışlandı ve ardından resmi söylemden çıkarıldı (Kadın’ın adı önce Bakanlıktan, sonra TBMM kadın erkek eşitliği komisyonları il kurullarından tasfiye edildi).Böylece kadınlar siyasi ve toplumsal özne ve taraf olmaktan çıkarılarak, dezavantajlılar kategorisine geriletildi ¹. Aynı zamanda siyasal alanda kadın erkek eşitliğiyle ilgili söylemin kendisi de buharlaştı bu süreçte. Türkiye on yıldan fazla bir zamandır, kadın erkek eşitliğine inandırmayan siyasetçiler tarafından yönetiliyor. Her fırsatta, kadınların hak ve eşitlik talebinin karşısına ‘fıtrat’ a dayalı doğuştan gelen ve değiştirilemez bir kadınlık ve erkeklik tanımı çıkarılıyor. Kamusal alanda kendi adına konuşan bağımsız kadın figürü ortadan kaldırmaya dönük bu tür söylemler, erkek egemenliğinin restorasyonuna hizmet ediyor. Aynı zamanda kadının kimliği ve statüsünün yeniden düzenlenmesi adım adım laikliğin sorgulanmasıyla paralel gidiyor. Laiklik erozyona uğrarken, Diyanet daha da özel bir statü kazanarak artık ‘fetva’ veriyor. Kadınların hak, eşitlik ve özgürlük söylemini değersizleştirici ve feminizmi aşağılayıcı söylemler devreye sokuluyor. “Feminizm ahlâksızlıktır” ².

Kadınları eşitlik ve hak kulvarında ikincilleştiren bu yaklaşım ve politikalar, aileye ötelenen kadının kimliğini ve istihdamdaki konumunu düzenleyen sosyal politikalarla ve istihdam politikalarıyla pekiştirildi. Kadının kimliğini aile içine hapsedmeyi hedefleyen ve kadın istihdamını ailedeki bu konumunu pekiştirici biçimde düzenleyen politikalar birbiri arkasından (SGK, Aile Politikaları, kadın istihdamı ve en az 3 çocuk için yapılan destekler) geldi.

¹ Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı, Aile ve sosyal Politikalar Bakanlığına dönüştü. TBMM Kadın-Erkek Eşitliği Komisyonu (KEFEK) il kurullarının da adı cinsiyetsizleştirildi. Bkz. AKP’nin kadınlarla imtihamı <http://www.tr.boell.org/web/111-1633.html>

² Diyanet İşleri Başkanlığı’nın 8 Mart/2008 açıklaması “feminizm ahlaksızlıktır”. Bkz <http://www.feminisite.net/news.php?act=details&nid=493>

İçinde bulunduğumuz dönemin neoliberal istihdam ve emek politikaları da (kayıtdışı-güvencesiz-esnek çalışma) iktidarın kadın ve aile konusundaki siyasal hedefini büyütmesine maddi bir temel sağladı. Neoliberalizmin istihdam ve emek politikası için de AKP'nin cinsiyetçi yaklaşımı ideolojik bir destek sağladı ve bu süreçlere kolaylıkla kendi ideolojik rengini kattı. Bütün bir geçen dönem boyunca tüm sosyal politikalar, istihdam politikaları ve eğitim politikaları bu yönde kullanıldı. Böylece istihdamdaki kadın işi erkek işi ayrışmasını aşmaya dönük uluslararası sözleşmelerden doğan kazanımlar ile eşit işe eşit ücret mücadelesi de geriletilmiş oldu. Son dönemde çıkarılan vekadın örgütlerinden tepki alan "Ailenin ve dinamik nüfus yapısının korunması programı" daha önceki istihdam paketleriyle alt yapısı oluşturulan esnek çalışmayıkadınlar için kural haline getirdi ve aynı zamanda en az üç doğurmayı teşvik önlemleriyle birlikte, AKP'nin kadınları çalışma hayatında nasıl daha da marjinalleştirmeyi ve eğreti konumunu mutlaklaştırmayı hedeflediğini gösterdi.

İstihdam alanındaki bu yapısal değişim ile kadının kimliğini ve statüsünü aile içine çeken yaklaşımlar, kadın bedeni ve cinselliği üzerindeki erkek egemenliğinin tahkimatı ile sürdürülebilirdi. Nitekim AKP dindar muhafazakâr toplum inşa etme hedefini büyüttükçe, kadınlarla ilgili saldırısı radikalleşti ve giderek daha kadın düşmanı bir rotaya evrildi. Bir yandan kürtaj, sezaryen, 'en az 3 çocuk doğurma' konusunda olduğu gibi kadınların kendi bedenleri üzerindeki denetimlerini zayıflatmayı hedef alan dayatmalar, diğer yandan "toplumun manevi değerleri" adına köpürtülen cinsiyetçilik, ve aynı zamanda çokeşliliğin/çokkarılığın yaygınlaşması, yukarıdan merkezi politikalar ile aşağıdan toplumdaki gerici ve cinsiyetçi anlayış ve tutumların köpürtülmesiyle, kadınları doğrudan hedef alan bir mecraya döküldü. Kadının ikincil konumunu ve kadınlar üzerindeki erkek denetimini mutlaklaştıransiyasi söylemin kadına yönelik şiddetin artmasına nasıl katkı sağladığı ise ortada. 'Mahalle baskısı' diye bir şey var, ama bunu doğallaştıran ve normalleştiren de üst bir politik söylem de var. Dolayısıyla "bedenimiz bizimdir" sloganı altında ifade edilen

kadınların kendi bedenleri,doğurganlıkları üzerinde tam denetim ve özerkliği ile ilgili mücadelenin kendisini de geriletici bir kulvara doğru girdiğimiz görülüyor.

Aynı zamanda kadın düşmanı söylemler, karma (kadınlı erkekli) sosyalleşmenin en görünür olduğu modern yaşam tarzını, seküler alanları ve toplumsallıkları hedef alan söylem ve uygulamalarla içiçe geçiyor. Muhafazakar ahlakçılık ve baskı politikaları giderek artan merkezi otoriterleşmeyle birlikte yerelde bazı yaşam alanlarının, okulların açık biçimde dinin baskısı altına girmesine yol açarken, toplumsal alan flört yasağı, eşcinselliği bastırmak, içki ve tütün yasağı gibi katı dinci muhafazakar uygulamalar ile yeniden düzenleniyor. Adım adım daha baskıcı bir rejim yapılırken, beden ve cinsellik politikaları öne çıkıyor ve tüm toplumsal-kamusal alanı da düzenlemek bir biçimde kullanılıyor.

Kadınların kimliğine, bedenine ve emeğine yönelik bütün bu düzenlemeler, tüm toplumun islamileştirilmesini hedefleyen dönüşümün merkezinde yer alıyor. Cinsler arasındaki ayrışmayı geriletken yasal dayanaklar hala yerinde dursa da, toplumsal cinsiyet ilişkilerini islami tarzda yeniden yapılandırmayı hedefleyen bir toplumsal cinsiyet rejiminin örüldüğünü görüyoruz. Dindar muhafazakar toplum yaratmaya dönük yaklaşımların merkezinde bir önceki dönemde kadınların elde ettiği tüm kazanımları hedef alan, bunun için öncelikle kadının kimliği ve konumunun aileye geriletilmesi, böylece ikincilleştirilmesi, aile aracılığıyla kadın bedeni ve cinselliğinin kontrol altına alınması, ve aynı zamanda her iki cins arasındaki bütün karşılaşma ve etkileşim düzlemlerinin (istihdam, eğitim ve tüm toplumsal hayat) ayrıştırılarak cinsiyetçi ayrışmayı norm haline getirmek, özellikle karma eğitimi ortadan kaldırmak var.

Kadın düşmanı bu yönelimi daha geniş bölgesel bağlama yerleştirdiğimizde, ılımlı islâm olarak lanse edilen kapitalizm ve Batı dostu Türkiye modeli, içinde bulunduğumuz coğrafyada siyasal islâmın girdiği ve geçtiği her yerde yaptığını yapıyor. Bir önceki seküler modernleşme döneminin kadın erkek eşitliği nosyonunu

ve kamusal alandaki bağımsız kadın figürü, erkek egemenliğini ve cinslerarasındaki kültürel ayrışmayı geriletken, karma eğitim ve karma sosyalleşme ile eşit kamusal temsil gibi kadınların özgürleşmesine zemin sunan tüm dayanakları ve koşulları hedef alıyor.

Nereden baksak, kadınlar olarak kötü bir on yıl geçirdik. Kadınların hak ve özgürlük kazanımlarını tehdit eden adımlar, ne yazık ki kadının insan haklarını ilerletmeyi hedefleyen küresel söylemlerin (CEDAW gibi) arkasına gizlendi. Böylece kadınlarla ilgili karanlık bir gündeme sahip olan gerici muhafazakârlar niyetlerini perdeleme imkânı edindi. Ancak geldiğimiz yer itibarıyla, özellikle Haziran direnişinden bu yana ve 'kadınayönelik şiddete' karşı yükselen son tepkiler, farklı kanallardan siyasallaşan ve hak ve özgürlüklerini korumak için harekete geçen kadınları, gençleri ve emekçileri bir araya getiriyor. Bir önceki dönemin parçalanmaya ve güçsüzleşmeye yol açan dinamikleri etkisizleştirirken, hiç kimsenin eski konumunu koruyamayacağı büyük bir alt üst oluş sürecine girdiğimiz görülüyor. Kadınlara karşı açılan bu savaşa karşı bütün bu bağlamın içinden neoliberalizmin ve siyasal islâmın hayatımızın her alanına sızan etkilerine karşı bütünlüklü bir karşı duruş oluşturmak, muhalif gündemleri kadınların hak ve özgürlük taleplerini de içerecek biçimde genişletmek gerekiyor. Bu nedenle neoliberal kapitalizmin kadınlara sunduğu yeni istihdam ve çalışma biçimlerinin (eğreti, güvencesiz ve esnek çalışma) dinci repertuvardan aldığı ideolojik destekle nasıl meşruiyet kazandığını görmek gerekiyor. Bunun için neoliberal kapitalizmi geriletmeyi hedefleyen her mücadele, mutlaka dinci gericiliğe karşı mücadele ile birleştirilmeli. Ancak bu yetmez, yaşam alanlarımıza, hayat tarzımıza, hak ve özgürlüğümüze sahip çıkmak için laikliğin yeniden inşasına aktif biçimde katılmak için gündemler oluşturmalıyız. Sadece neoliberalizmi hedef alan mücadele ile bu saldırıyı karşılamak ya da durdurmak mümkün görünmüyor.

AİLE MODELLERİ, GELENEKLER VE ROLLER

Doç.Dr. Aksu Bora

Ailenin toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin üretildiği “alan”lardan biri olduğu fikrini eleştirerek başlamak isterim: Aile, “alanlardan biri” değildir, alanın tamamıdır!

Bu iddiamı kısaca şöyle açıklayabilirim: Liberal teorinin kamusal/özel ayrımı, aile ile siyasetin farklı kurallarla işleyen, farklı ilişki modellerinin geçerli olduğu alanlar olduğu varsayımına dayalıdır. Bu varsayımın bütünüyle yanlış olduğunu söyleyemeyiz elbette. Özellikle kapitalizmin daha “klasik” sayılabilecek döneminde, yani, birinci dünya savaşından 1980'lere kadarki dönemde, toplumsal yapıları anlamaya ve bunların içinde iş görmeye çalışırken, açıklayıcı değeri olan bir ayrımdı. Özellikle de kapitalizmin merkez coğrafyaları için. Siyaset, iş hayatı, medya, kısmen de popüler kültür ve sanat bir yanda, aile, mahrem ilişkiler öteki tarafta. Feminizmin bu ayrımın ne kadar uğraştığını hatırlayın: “Kişisel olan politiktir” tespiti, tam da böyle bir ayrımın dışarıda bıraktığı meseleleri politikanın alanına dahil etme çabasıyla ilgili bir şeydi.

Ana akım sosyolojinin bu varsayımla örtüşen, onu destekleyen varsayımı da, modern ailenin tıpkı ulus devlet ve kapitalizm gibi, içinde yaşadığımız toplumun bir görüngüsü olduğu ve geleneksel geniş aileden bir kopuşu temsil ettiği idi. Modern çekirdek aile, bildiğiniz üzere, hane halkı ile ailenin hemen hemen aynı anlama geldiği, yeniden üretim ve tüketim birimi olarak analiz edilen bir kurumdu. Bu modelin sosyal politikalarından siyasal temsil meselesine kadar geniş bir etki alanı oldu.

Ancak unutmamak gerekir ki, “aile modeli” denen şeyin kendisi, gerçekliği açıklamak için kullanılan bir ideal tiptir; gerçekliğin kendisi değil. Modellere gerçeklik muamelesi yapmak, tehlikeli ve sakıncalıdır!

Türkiye tarihine baktığımızda, modern çekirdek aile idealinin modernleşme sürecinin kurucu bileşeni olduğunu fark ediyoruz. Geleneksel aileden modern aileye geçiş, görücü usulü ile evliliklerinin yerini aşk evliliklerine bırakması... türünden formülasyonlar, modern Türkiye hikâyesinin kurulmasında vazgeçilmez bir önem taşıyor.¹

¹ Bu konuda iki önemli kaynak önerebilirim: Alen Duben&Cem Behar (1996) İstanbul Haneleri: Evlilik, Aile ve Doğurganlık 1880-1940. İstanbul: İletişim Yayınları ve Nükhet Sirman (2002) “Kadınların Milliyeti”, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Ansiklopedisi, 9. Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları.

Ancak unutmamak gerekir ki, gerçeklik, onun hakkında anlatılan hikayelerden farklıdır. Nitekim, Türkiye’de aile yapısının sınıfsal olarak farklılaştığı, çekirdek ailenin örneğin İstanbul orta sınıfında oldukça eski bir fenomen olduğu söylenebilir. Tarımın ağırlıklı olarak geçimlik ölçekte yürütüldüğü bir kırsal aile de “feodal aile” denilen yapıya uymayacaktır: Hem kentlerde hem de kırdaki geniş ailenin bir model (ya da norm) olarak varlığını sürdürürken gerçeklikte üst ve üst orta sınıfların geniş ailelerde yaşadıklarını düşünebiliriz.

Buna mukabil, hane halkı sayısının çekirdek aile modeline uygun olduğu durumda da aile ilişkilerinin çok daha geniş alanlara yayıldığı unutmamak gerekir. Aile ve akrabalık ilişkileri, evlerin duvarlarını aşan, toplumsal ve siyasal olana yayılan bir özellik gösterirler. Ekonomik ve siyasal ilişkilerin de hem akrabalığı içerdiği hem de akrabalık ilişkisi modeline uygun biçimde örgütlendiğini gözleyebiliriz.²

Dolayısıyla, aileyi “özel alan” olarak kodlamak, süreklilikleri ve bu örüntüleri izlememizi güçleştirir.

Özellikle bugün, AKP’nin kadınlara yönelik politikalarını anlamaya çalışırken, böyle bir yaklaşımın işimizi zorlaştıracağını düşünüyorum.

AKP’nin aile politikaları iki düzeyde yürüyor: ideolojik mücadele ve sosyal politikalar. İdeolojik mücadele, ailenin yüceltilmesi diye özetleyebileceğimiz, klasik sağ politik söylem kulvarından ilerliyor. Ailenin toplumun direği olduğu, kadınların da ailenin merkezinde durduğu, vb... bu söylem, ne yeni ne de ilginç. Ancak ben bunu bir “gericilik” meselesi olarak görmediğimi belirtmek isterim. İlerici/gerici kavramsallaştırmasının tarihin tuhaf bir yorumu olduğunu düşünmemin yanı sıra, AKP’nin kadın politikasının eski bir zamana dönmekle hiç ilgisinin olmadığına neredeyse eminim! “Anadolu kadınları”, “evinde tertemiz yaşayan iffetli annelerimiz” vb. söylemsel araçları kullanıyor olmaları bunu değiştirmez³.

² Hisham Sharabi, Orta Doğu toplumlarında modern ulus devletin klasik bir patriark modeline göre örgütlendiğini anlatır. Neopatriarchy: A Theory of Distorted Change in Arab Society (1992) Oxford University Press. Jenny White, İstanbul’da tekstil sektörüne ilişkin araştırmasında, ekonomik ilişkilerin aile ilişkilerini imite ederek nasıl kurulduğunu gösterir. (Jenny White, Parayla Akriba (2010) İstanbul: İletişim Yayınları.

³ Başbakanın açıkladığı aileyi koruma programına biraz dikkatle baktığımızda, mesele- nin o eski güzel günlere dönmek olmadığını hemen görüyorsunuz: <http://www.aile.gov.tr/haberler/basbakan-ahmet-davutoglu-ailenin-ve-dinamik-nufus-yapisinin-korunmasi-programini-acikladi>

Bu mücadelenin bana ilginç gelen yanı, tarihimizde ilk kez adlı adınca feministleri hedef alması. Konuşmaların hakaretimiz dozunun ve şiddet içeriğinin artışının AKP'nin kadın düşmanlığının kendisinden önce gelen hükümetlerden daha feci olmasından çok, kadınların bir bölümünü şeytanlaştırma stratejisi gütmesinden kaynaklandığını düşünüyorum⁴.

İkinci düzey, sosyal politika düzeyi. Kadın Bakanlığının adının Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı olarak değiştirilmesi sadece sembolik ve ideolojik bir hareket değil, ailenin yeniden operasyonelleştirilmesinin bir göstergesiydi⁵.

Sosyal politikanın aile üzerinden yürütülmesi, sadece Türkiye'de değil, Akdeniz kuşağı olarak adlandırılan ülkelerin tamamında görülen bir strateji. Öyle ki, bu ülkelerin sosyal politikalarının analizi için özel kavram setleri geliştirilmiş. Bu ülkelerde sosyal politikalar devletin kurumlarından çok doğrudan aile tarafından yürütülür; yani aslında kadınlar tarafından. Bu ülkelerde ikinci dünya savaşı sonrası dönemin refah devletleri, böyle bir strateji ile varlıklarını sürdürürler. AKP döneminde yeni olan şey, bu stratejinin aile reislerini değil, doğrudan kadınları muhatap alması. Alt ve alt-orta sınıflardan kadınlarla devlet arasındaki bu yeni ilişkinin doğru okunması ve kadınların bu ilişkideki konumlarının sadece bir "kullanılma"dan ibaret olmadığını görülebilmesi bana önemli görünüyor. Bunu göremediğimizde, AKP'ye oy vermeye devam eden kadınların aldatılmış ve cahil seçmenler olduklarını düşünmekten başka bir seçeneğimiz kalmıyor ki ne sosyal bilimci ne de muhalif için övünülebilecek bir algı değil bu.

Aile ilişkilerinin toplumun başat örüntüsü haline geldiği ve kamusallığın neredeyse tamamen işgal edildiği bir zamanda, kadınların devletle, piyasayla ve "düşük" aile reisleriyle ilişkilerinin doğru analizi temel politik gündemimiz olmalı.

⁴ İdeolojik mücadeleyi anlamlandırmaya çalıştığım bir yazı: <http://www.birikimdergisi.com/haftalik/kadınlar-ikiye-ayrılır>

⁵ Ki bu operasyonelleştirmenin önemli bir ayağının nüfusun hızlı yaşlanmasına karşı tedbirler almayı içerdiğini hatırlatmak isterim. "En az üç çocuk doğurun" talebi, gericiликтen çok, sigorta sistemlerinin yirmi yıl sonra işlemez hale geleceği öngörüsüyle ilgili ve sadece Türkiye'de değil, Fransa gibi laikliğin beşiği bir ülkede de çocuk doğurmayı teşvik eden politikalar uygulanıyor.

POPÜLER KÜLTÜRDE VE TOPLUMSAL YAŞAMDA CİNSİYETÇİLİK

Yrd. Doç. Dr. Emek Çaylı Rahte

Türkiye’de kadın hakları mücadelesinin tarihini araştıran feminist araştırmacı ve akademisyenler (bkz. Yaprak Zihnioglu 2003, Serpil Çakır, 1996, Serpil Sancar, 2012) kadınların medyasının tarihsel izleşine bakmayı ihmal etmezler. Kadınların medyada var olabilmeye ve kendi medyalarını yaratma çabaları kadınların hak mücadelesi için gösterilen çabaların mihenk taşıdır çünkü.

“Kadınların medyası” dediğimizde aşağıda görülebileceği üzere çok yönlü ve oldukça geniş bir alanı kapsayan farklı tartışma uğraklarında buluruz kendimizi:

- Kendi medyasını yaratan kadınlar (kadınların alternatif medyası),
- Ana-akım (*mainstream*) medyada, süregiden basmakalıp yargıların sınırları içerisinde “hayatta kalan” medya profesyonelleri olarak kadınlar,
- Ana-akım medyaya müdahale etmeye çalışan, meydan okuyucu bir dil kurmaya çabalayan kadınlar,
- Medyanın okuyucuları/izleyicileri olarak (ekran başında/ stüdyolarda) kadınlar,
- Medyaya konu olan, “medyaya düşen” ve “medyaya çıkan”¹ kadınlar.

¹ Bu tabirleri Aksu Bora’dan (2013) esinle kullandım. Bora, “medyaya çıkanlar” ve “medyaya düşenler” ayrımı yaparak, kadınların en çok “medyaya düşmek” yoluyla medyada kendilerine yer bulduğunu ifade eder. “Medyaya çıkanlar” ise başarıları ile, “makbul”lükleri ile medyada yer alırlar. Bkz. http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/131025_100_kadin_medya_canli.shtml

Kadınların medyadaki görünürlüklerine/duyulurluklarına dair, yukarıda özetlediğim tablo ile kesişen bir başka nokta ise “nasıl?” sorusunu detaylandırmamızı sağlar. “Nasıl”? sorusu, ana-akım medya söz konusu olduğunda şu saptamaları yapmamızı sağlar:

- Temsil edilmeyiş: Kendi içinde bir çeşitliliğe göndermede bulunan “kadın” kategorisinin gerektirdiği çoğullukların medyada yok sayılması, görmezden gelinmesi.
- Eksik temsil: Çoğulluklara, farklılıklara yer verme iddiasının pratikte sınırlı olarak hayata geçirilmesi.
- Yanlış temsil: Ayrımcı ve cinsiyetçi söylemlerin hakim olduğu medya içeriklerinde kendine yer açabilen kadınlıklar.
- Tokenizm: Çeşitlilikleri gözetiyor -muş gibi yapmak.

Bu yazıda, böylesine geniş bir çerçeve içerisinde, kadınların medyada var olma mücadelelerini ve elde ettikleri kazanımları örneklemek, tarihsel bir izlekten ilerleyerek hem kat edilen yolları hatırla(t)mak, hem de popüler medyadan güncel örneklerle yer vererek medyada kadın temsillerine dair süreklilikler ve kırılmaların neler olduğuna ilişkin genel bir tablo çizmek istiyorum.

Kadınların medyası için çabalar-Kısa bir tarihsel izlek

Gerek kadın hareketlerinin talepleri ve mücadeleleri göz önünde bulundurulduğunda enternasyonal anlamda gerekse Türkiye'nin özgül koşulları bağlamında kadınların medyasından söz edebilmek açısından on dokuzuncu yüzyıl bir dönüm noktası kabul edilir.

Bu yüzyılda kadınların toplumsal yaşama katılımlarına dair Tanzimat reformlarının sağladığı önemli kazanımlardan söz edebiliyoruz. Tanzimat döneminde eğitim, meslek yaşamı ve hukuki alandaki reformlar kadının toplumsal yaşama katılımında yeni imkânların habercisi olmuştur (Çaylı Rahte, 2009). 1842 yılında Tıp Fakültesi bünyesinde hemşirelik eğitimi verilmeye başlanması, 1858'de Kız Rüştiyeleri, 1870'lerdeki Kız Öğretmen Okulları eğitim alanında önemli adımlardır (Güneş & Yükselen, 2004). Sıbyan mekteplerine devam yaşı kızlar için 6-10 erkekler için 7-11olarak belirlenmiş, eğitim zorunlu kılınmış, uygun olan yerlerde kız rüştiyelerinin

açılmasına karar verilmiştir. Osmanlı Devleti'nde kadınlara meslek edindirme yolunda ilk adımlar bu dönemde atılmış, ebelik, öğretmenlik, hemşirelik gibi alanlarda yetiştirmeleri sağlanmıştır (Oktar, 1998: 32-50).

Kadınların kamu yönetimi alanında çalışmaları Tanzimat Fermanı'nı izleyen yıllarda olmuştur. Kadınların ücretli olarak çalışmaya başladıkları ilk alan ebeliktir. Bunu 1873'de ilk kadın öğretmenin, 1883'te ilk kadın okul yöneticisinin ataması izlemiştir (Çitçi, 1979). Ancak tüm bu yenilikçi girişimlerden sadece Osmanlı burjuvazisinin küçük bir kesiminin yararlanabildiğini bir parantez açarak belirtmeli. Dönemin seçkinlerinin, padişah, paşa, kadı, ulema ya da devletin ileri gelenlerinin kızları babalarının hoşgörüsü ve desteğiyle evlerinde özel dersler alabilmişler, Fransızca başta olmak üzere Batı dilleri çalışmışlar, piyano ağırlıklı olmak üzere müzik aletleri çalmayı öğrenmişler. İçlerinden bazıları ünlü yazar, dilbilimci ve hattatlardan ders almış ve yine babaları ve eşlerinin desteği ile bu alanlarda tarihe geçen kadın isimler olmuşlardır² (Çakır, 1996).

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki islahatçıların ve yeni cumhuriyetçilerin eğitime büyük önem vermelerinin ürünü olan eğitim alanındaki reformlar 20. yüzyılın başlarında da devam etmiştir. 1914-1915 ders yılında, Türkiye'nin ilk "kadın üniversitesi" İnas (kızlar) Darülfünun'u hayata geçmiştir (Tekeli, 1979). 1921'de İstanbul Darülfünun Felsefe Fakültesi'nde kız ve erkeklerin birlikte ders izleyebildikleri sınıflar açılmış ve karma eğitime geçilmesiyle birlikte İnas Darülfünun'u kapatılmıştır. 1917'de kadınlar için güzel sanatlar ve müzik eğitiminin başlamasıyla birlikte kadınların yüksek eğitim olanakları da artmaya

² Fatih Sultan Mehmet adına yazdığı Divan'ıyla 15.yüzyılda adını duyurmuş "Zeynep Hatun", bir başka kadın şair "Mihrimah Hatun"; 16. Yüzyılda adını duyuran "Hubbi Hatun" ile "Tuti Hatun"; 18.yüzyıl hat sanatında eserler vermiş kadın şair "Ani Fatma", Sıtkı Ümetullah, Faize Fatma, ilk kez hece vezniyle şiir yazan İhsan Raif, ve o yüzyılın adını en çok duyurmuş kadın şairi "Fitnat (Zübeyde) Hanım"; 19. Yüzyılın kadın şairleri "Nigar Hanım", "Leyla Hanım", "Şeref Hanım", "Saffet Nesibe", "Nesibe Tefrika", Nigar Bint-i Osman Osmanlı döneminde yazın ve hat sanatında adını duyurmuş isimlerden bazılarıdır. Hatta Nigar Bint-i Osman Tanzimat döneminin en önemli kadın şairlerinden biridir. İlk şiiri, II. Abdülhamit'in desteği ve teşvikiyle yayınlanan ve Mürüvvet gazetesinin yan eki olarak çıkan Mürüvvet dergisinde çıkmıştır. Leyla Hanım ve Fitnat Hanım'ın da eserleri burada yayınlanmıştır (Çakır, 1996). Bunların yanı sıra 19.yüzyılda Osmanlı'da modern içerikte ilk pedagoji kitabının yazarı "Ayşe Sıdıka Hanım"dır (Oktar, 1998).

başlamıştır. 1921’de bilim ve edebiyatta karma sınıflara girebilme hakkı tanınırken, hukuk okulu 1921’de, tıp okulu ise 1922’de kadınları kabul etmeye başlamıştır (Lewis, 2004).

Kadınların dönemin yazılı medyasında boy göstermeleri burada özetlenen 19. yüzyılın ikinci yarısı ve 20. Yüzyıl başlarını kapsayan bu reform iklimi içerisinde mümkün olmuştur. Serpil Çakır (1996) *Osmanlı Kadın Hareketi*’inde Türkiye’de kadınların edebiyatta, gazete ve dergilerde, kurdukları ya da katıldıkları derneklerde faal ve etkin biçimde nasıl kendilerine alan açtıklarını anlatır. Çakır’ın kapsamlı çalışması bizlere 1868-1923 arasında 40’a yakın kadın dergisi yayımlandığını gösterir. Burada, söz konusu yayınlar içerisinde kilometre taşı olan, her biri birer ilk örnek teşkil eden yayınları ele alacağım:

1. 1868 yılında çıkan ve Osmanlı’nın ilk bağımsız gazetelerinden biri olan *Terakki Gazetesi*, kimliklerini açıkça belirtmeden kadınların mektuplarına yer vermiştir. Bu mektuplardan “üç hanım” imzalı birinde vapurlarda kadınlara ayrılan yerin kötülüğünden yakınılmış, erkeklerle aynı ücreti ödemelerine rağmen farklı hizmet almalarının nedeni sorulmuştur. Bu mektup Osmanlı’da ilk feminist sayılabilecek hareket olarak yorumlanmaktadır (Van Os, 2002: 335). Bir başka mektupta çok kadınla evlilik sorgulanmıştır. Çakır’ın (1996) ilk kadın dergisi olarak nitelediği, *Terakki Gazetesi* tarafından haftalık olarak çıkarılan *Terakki-i Muhadderat* dergisinde yine dönemi ve kadının konumunu eleştiren kadın mektupları yayınlamıştır.

2. Sahibi kadın olan ve yazı kadrosunu tümüyle kadınların oluşturduğu ilk kadın dergisi, ilk kadın gazeteci olarak bilinen Arife Hanım tarafından (Maarif Nazırı Münif Paşa’nın kızıdır) 1885 yılında çıkarılmaya başlanan *Şükufezar*’dır. Derginin önsözünde Arife Hanım “biz ki saçı uzun akli kısa diye erkeklerin alaylı gülüşlerine hedef olmuşuz, bunun aksini ispat etmeye çalışacağız” diye yazmıştır (Tokgöz, 1986’dan aktaran Timisi, 1997: 13).

3. Başyazarı ve kadrosunun tamamı kadın olan, 1895–1908 yılları arasında 13 yıl boyunca yayınlanan en uzun süreli kadın dergisi *Hanımlara Mahsus Gazete* nesil yetiştiriciliği rolünden ötürü

kadınların da geliştirilmesi, yükseltilmesi gerektiği fikri etrafına örölü bir yayındır. Fatma Aliye Hanım çıkarır.

4. Meşrutiyet'in ilanından sonra kadın dergilerinin sayısında patlama olmuştur. 1908'de çıkan *Demet* dergisi kendini "ilmi, siyasi ve edebi" olarak tanımlamıştır.

5. 1908-1909 yılları arasında çıkan *Mehasin* dergisi renkli ve resimli yayınlanan ilk kadın dergisidir. Dergide kadınlar için düzenlenen konferans metinlerinin yanı sıra moda, edebiyat, güzel sanatlar ve güncel konulara yer verilmiştir.

6. Kadınların hak mücadelesini üstlenen Osmanlı Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin yayın organı olan 1913-1921 yılları arasında (8 yıl) yayınlanan *Kadınlar Dünyası* dergisine toplumun her kesiminden kadın yazı yazmış, destek vermiştir Kadınların yüksek öğrenime özendirilmesi konusunda dergiden bir alıntı:

"Kadınlığın her ulumda mevcudiyet gösterebilmesi için Darülfünun sıraları arasında dahi kadınlığa mevki verilmesini Kadınlar Dünyası defaatle talep etti. Ve bu defa Darülfünun'da kadınlara mahsus dersaneler küşad edildi (Oktar: 1998: 44)."

Kadınlar Dünyası dergisi "radikal" görüşlere sahip olduğu için bazı kadınların tepkisini çekmiş, dönemin kadın entelektüellerinin de desteğini alamamıştır. Feminist bir yayın olduğunu alenen ilan eden dergi feminizmin Avrupa kökenli olması, o yüzden taklit olduğu gibi fikirlerle mücadele etmek zorunda kalmıştır. O dönemde feminizmin İslam'a ve İslam kadınına aykırı olduğu görüşü yaygındır. Osmanlı kadınlarının feminist mücadeleleri kadın ve erkeğin eşitliğini savunmak ve siyasal haklar kazanmak çevresinde örölmüş daha sokağa değil, yazıya, daha az sayıda da olsa konferanslara ve dernek faaliyetlerine yönelik bir aktivizm söz konusu olmuştur. İngiliz "sufrajeterleri" tarafından yapılan eylemlerin Osmanlı Müslüman kadınlarınca benimsenmemiş olması muhtemeldir. İngiliz feministlerin sokakta yürümek, pankart asmak, polisle çatışmaya girmek gibi "saldırgan" faaliyetleri Müslümanların cinsiyet düzeni ile uyuşmamaktadır. Tüm toplumlarda kadının günlük yaşama katılımında belirleyici olan, kamu mekânını erkeklere, hane içi ile

karakterize olan özel alanları kadınlara tahsis etmeye meyleden cinsiyet düzeninin Osmanlı'da katı biçimde sürüyor olması, bu cinsiyet düzenini fazla sarsmadan mücadeleler verilmesinde ve siyasal kültürün bu yönde şekillenmesinde etkili olmuştur (Van Os, 2002).

İttihat ve Terakki Cemiyeti Cemiyet bünyesinde 1912 yılında kurulan Türk Ocağı, erkek ve kadınlardan oluşan karma bir izleyici grubu için etkinlikler düzenleyen ilk örgüttür. Halide Edip Adıvar, tek kadın üye olarak kuruluşundan itibaren örgütte yer almış, 1918'de divan üyeliğine seçilen Edip, kadınları da kapsayacak şekilde daha kapsayıcı bir üyeliğe olanak tanıyan düzenlemelerin karara bağlanmasına yardımcı olmuştur. Halide Edip'in de yazarları arasında yer aldığı, Cemiyetin gazetesi *Tanin* de, kadına eğitimde eşit şans tanınması ve onun sosyal statüsünün yükseltilmesini savunan yazılara yer vererek kadınların kurtuluşunu, entelektüel üretime yaptığı katkı ile desteklemiştir (Lewis, 2004).

Cumhuriyetin ilk dönemlerine kadar kadınlar sivil yaşama katılabilmek, toplumun üyeleri olarak kamu alanında yer alma, toplumsal konumlarının yükselmesi taleplerini ve çözüm önerilerini dernekler ve yayınlar aracılığıyla ifade etmişlerdir. Cumhuriyetin kuruluş yılları ile birlikte feministler siyasal / içtimai / iktisadi haklar, tam vatandaşlık hakları ve siyasal güce katılım talebiyle örgütlenmişlerdir. Kadınların siyasete aktif müdahaleleri önce 1908'de meclisin açılış görüşmelerini izleme talepleri; ardından 1923 yılında "Kadınlar Halk Fırkası"nı kurma girişimi ile somutlaşmıştır. Kadınların siyasal ve toplumsal haklara kavuşmasını isteyen, kendilerini cumhuriyetçi olarak tanımlayan güçlü bir kadın cephesi/ muhalefeti oluşmuş, ilk toplumsal etkinliklerine II. Meşrutiyet döneminde başlamış bir Osmanlı Türk kadın hakları savunucusu, feminist, düşünür ve eylemci Nezihe Muhiddin bu yıllarda, feminist görüşleri ve etkinlikleriyle, "Kadınlar Halk Fırkası" ve "Kadın Birliği" (kuruluşu 1924) çevresinde toplanan 'süfrajat' eylemcilerin ve baskı grubunun öncü kişiliği olmuştur. 1923 yılında kabul edilen seçim kanunu kadınların parti kurma girişimlerine yasal anlamda olanak tanımamış, parti "kuramama" girişiminin uzantısı olarak "Türk Kadınlar Birliği"

adiyla yeni bir dernek kurulmuştur. Ancak dernek programındaki siyasal içerikli maddeler çıkarılmıştır. Derneğin kurucusu ve başkanı Nezihe Muhiddin ve dernek çalışanları kadınların siyasal hakları için çalışmaya devam etmiş ancak engellerle karşılaşmışlardır (Zihnioğlu, 2003). Nezihe Muhiddin'e göre, kadınsız, inkılâp mümkün değildir, kadınların ulusal inşa sürecine katılması inkılâpların tamamlanması için önkoşuldur. Muhiddin ve çevresindeki kadınlar, kadınların Cumhuriyet yönetimine katılımı ve kadın hakları yönünde toplumsal dönüşümün “kadın eliyle” gerçekleşmesi için mücadele etmişlerdir. Dernek bazı çevrelerce eleştirilmiş, özellikle de basından daha ılımlı olmaları yönünde uyarılar almışlardır. 1927’de derneğin başkanı ve yönetim kurulu görevden uzaklaştırılmış yerlerine daha ılımlı isimler getirilmiştir. Çakır (1996: 74–78) bu değişikliğin 1930 yerel seçimleri ve 1934’te seçme ve seçilme hakkının kazanılması sonucu 1935 genel seçimlerinde aday gösterilen ve seçilen kadınların büyük kısmının “Kadınlar Birliği Derneği”nden çıkmasında etkili olduğunu öne sürmektedir. Yaprak Zihnioğlu’nun deyişiyle (2003) Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren inkılâplar “kadınsız kadın hakları inkılâpları” biçiminde gerçekleştirilmiştir. Zihnioğlu (2003), Nezihe Muhiddin ve çevresinden oluşan Kadınlar Halk Fırkası ve Kadın Birliği’nin başta hukuki gerekçeler olmak üzere çeşitli nedenlerle engellenmesini, Türkiye’de feminist hareketin sekteye uğraması olarak yorumlamıştır.

Ancak bu engellemeler, Millet Meclisi’nde gelenekçilerin hatırı sayılır bir nüfusa sahip olmaları ve kadınların kurtuluşu ile ilgili ilerlemelere yoğun muhalefeti ile bağlantılı değerlendirilebilir. Takip eden süreçte Türk Anneleri Derneği, Kadın Hakları Derneği, Üniversiteli Kadınlar Derneği, Kadın Hukukçular Derneği gibi birçok oluşum kadınların, Cumhuriyetin ilk yıllarında elde ettikleri hakları koruma amacı taşımıştır. En çok öncelik verilen konu sekülerizm, İslami grupların potansiyel ya da fiili tehdidi olmuştur. Kadın gruplarının çoğu kendilerini feminist ideolojiyle özdeşleştirmekten çekinmiş, bazıları kendini feminizm olarak algıladıkları düşüncenin içinde, bazıları ise ona karşı konumlandırmıştır (Toprak 1986’dan akt. Schroeder, 2007: 86).

Kadınların kendi inisiyatifleri ile geliştirdikleri, sivil bir kadın hareketinin Türkiye’de oluşumunu geciktirmesi ile de bağlantılı olarak 1928–1940 yılları arasında sadece 13 kadın dergisi yayınlanmıştır. Öte yandan kadınlar 1927’de yayına başlayan radyo ile birlikte kendilerine seslerini duyurabildikleri başka bir alan da bulmuşlardır. Türkiye’de kadınlar, radyonun ilk yıllarından itibaren, teknik hizmetlerin dışında, çevirmen, spiker ve seslendirme sanatçısı olarak görevler üstlenmişlerdir. Ancak televizyonun yayına geçmesine kadar, radyo haber dairelerinde gazeteci olarak çalışan kadın muhabir, çevirmenlerin dışında yok denecek kadar azdır (Timisi, 1997).

Kadın dergilerinde hareketlenme 80’ler ve sonrasında tekrar hız kazanır. Kimlik siyasetinin öne çıkmaya başlaması ve üçüncü dalga feminist hareketlerin kadınlar arasındaki farklılıklar vurgusuna paralel Kürt kadınların (*Roza* dergisi), İslami feministlerin (*Mektup, Kadın ve Aile, Kadın Kimliği* dergileri), dindar kadınların, sol-sosyalist kadınların dergileri (*Mavi Çorap Eksik Etek, Pazartesi*) çıkmaya başlar. Artan sayıda popüler kadın dergisinin piyasaya girmesiyle 90’ların sonunda ise, Schroeder’in (2007) tespitiyle, kadın dergisi sayısı 70’in üzerine çıkmıştır. Feminist yayınların özgürlük mücadelesi, ev içiyle sınırlanmış rollerinin ötesinde bir hayatı aramak için kadınları cesaretlendirmesi ve “kadınsılığı” bir sömürü aracı olmaktan ziyade kadının görünürlüğü ve farkındalık yaratma amacı olarak vurgulanması sonucu elde edilen kazanımlar ticari yayınlarca da kullanılmıştır. Popüler kadın dergileri kendine güvenen, ekonomik ve cinsel özgürlüğünü elde etmiş, eğitilmiş, çalışan, üst-orta sınıf kadın okuyucularına feminist argümanların ticari jargonla uyumlanmış versiyonlarını sunmuşlardır. Bu dergiler feminist yayınların kolektif mücadele ve politik eylemlilik vurgularından farklı olarak, kadını tüketici-birey olarak ele almışlar, sorunları bireye ve bireysel çözüme indirgeyen bir söylem izlemişlerdir.

Radyo’da “Kadınlara Yönelik” Programlar’dan Gündüz Kuşağı TV’sine

Cumhuriyet’in ilk yıllarında radyoyu “garbiyatçı fantazi”yi hayata geçirme amacı gereği belli metaforlar üzerinden aileyi ve hayatı

yeniden düzenleyen bir “terbiye” aracı olarak tanımlayan Ahıska (2005: 207-253), “kadın”ın bu noktada “çocuk” ve “gençlik” ile birlikte, “hayal edilen milletin” nasıl birer “taşıyıcı kavram”ı olduğunu anlatır. Radyo yayınlarında kadının kamusal hayatta yer almalarının bir “medeniyet” güvencesi olduğundan sıkça söz edilmiştir. Kadının kamusal hayattaki “aydınlatıcı” rolü ile özel hayattaki ebedi “vazifesi” arasında kritik bir denge kurulmuştur. Kadın bir yandan muhafaza edilmesi gereken değerleri bir yandansa uyum sağlanması gereken değişimi bir arada üzerinde taşımıştır. Kadınlar toplumu kuracak olan güç olarak hayal edilmiş, kamusal görevleri, özel hayatındaki annelik modeline göre tasarlanmıştır: Şefkat gösteren ve sevgisiyle güç veren anneler, toplumu yaratacak ve koruyacaklardır.

Uygur Kocabaşoğlu'nun (1980) Ankara ve İstanbul Radyolarında yayınlanan tüm söz ve müzik programların dağılımına yer verdiği tablolara göre “Kadın Sağlık Ev” kategorisindeki programlar 1935 yılına kadar düzenli yapılmamış, tüm yayınlar içinde oranı % 0,59'da kalmıştır. 1940'larda %2lere ulaşır bu programlar. Bu kategorideki “Ev Kadını Saati”, “Yuva Saati”, “Sağlık Saati”, “Tutum ve Bakım Saati” gibi programlar tutumlu yaşamaya, gündelik hayata dair bilgiler ve öğütler vermek gibi amaçlarla yapılmıştır (Kocabaşoğlu, 1980). Sabahları yayınlanan, sohbet havası içinde geçen ve eğlendirici bir üslubu olan bu programlar içinde “Evin Saati” bugünkü anlamıyla sabah kuşağı programlarının ilk örneği kabul edilebilir. 1962 yılında, sabah kuşağında yayınlanan “Günaydın” programları içinde “Elif Teyzenin Sohbeti” adlı pratik bilgiler, küçük el sanatlarından söz eden bir bölüm yer almıştır (Oskay, 19789. Bu program da kadınlar tarafından gerçekleştirilen ve içerik itibarıyla “kadına yönelik” olarak tasarlanan, günümüz gündüz kuşağı “kadın programlarının” ilk örneklerinden sayılabilir.

Öte yandan kadınların radyo yayıncılığında, karar alma ve yönetime katılma açısından sayıca az, ön plana çıktıkları yerlerinse bugün “kamera önü”ne karşılık gelen spikerlik, radyo tiyatroları gibi alanlar olduğunu görüyoruz. Cam tavanların (*glass ceiling*), iş yaşamının farklı alanlarında olduğu gibi medya sektörü açısından da kadının mesleki başarısında bir engel olarak varlığını koruduğu ortadadır.

Radyo Oyunlarından Dizilere

Yukarıda kısaca bahsedildiği üzere, radyoda söz programlarının artış göstermesine paralel kadın dinleyiciyi hedefleyen yayınlar, sabah ve öğle kuşağı programları ile özellikle ev kadınının ev içi yaşamının rutinine eklenilen içerikleri ile “kadın programları” gibi bir kategorinin temellerini atarken radyo oyunları da birer fenomene dönüşerek bugünkü yerli dizilerdeki toplumsal cinsiyet rollerine dair kabullerin söylemsel art yöresini teşkil ettiler.

Her ne kadar, Cumhuriyet modernleşmesinin kurucu metinlerinde eve kapatılma halinden kurtulup ülkelerinin geleceği için söz sahibi olan “vatansever ve güçlü” kadınlar olarak tasvir edilseler de, nihayetinde kadınlar iffet ve namuslarını her şeyin önüne koyan, öncelikle özverili birer anne ve ideal eş olarak konumlanmışlardır. Denetlenmeyen cinsellik, tıpkı dinlerin işaret ettiği kadının ve yasak olana yönelmenin oluşturduğu simgesel tehlike gibi, gerek romanlarda gerek radyo oyunlarında ailenin, kadın ve erkeğin onurunu koruyan geleneksel normların baş düşmanı olarak çizilmiştir. Yozlaşma ve değerlerini yitirme şehvetin, kadının aile sınırlarının dışına taşan özgürlüğünün, alafangalılığının ve Avrupalılaştırmış, şehvetine yenik düşmüş “budala” erkeklerin çöküş hikâyelerinde resmedilmiştir. Erken cumhuriyet dönemi romanlarında Batılılaşmayı hedefleyen kültürel değişim sürecinde yozlaşma, geleneklerin koruyuculuğunu yitirmeden duyulan kaygı, bozulmaya başlayan aile değerlerini anlatırken yine merkezde kadın vardır (Unat, 1979).

1940’ların sonunda yayınlanan bir radyo oyununda (Vala Nurettin/ Bir Türk Şehrinde İmar Coşkunluğu) eşi Avrupa’ya gidip başka bir “matmazelle” yaşayan bir tüccar adamı (tüccar Mehmet) evinde iki çocuğuyla bekleyen, aldatıldığını bilse de eşinin hatasını kabul edip memleketine ve yuvasına döneceğinden emin “evin hanımı”nın hikâyesinde kadının ailesi ve milleti için rolüne dair mesajlar bir arada verilmektedir (Ahıska, 2005: 286-292). Gerek tüccarın kendi memleketine dönüp orada yaşanan büyük değişimler karşısında büyülenmesi gerekse iflas haberini öğrenince “beşibirerdelerini”

vermeyi teklif eden karısına söylediği övgü dolu sözlerde “milletine ve erkeğine” sadık olma teması hâkimdir.

Aynı dönem bu sefer bir kadın yazar, Mükerrerem Kamil Su tarafından “Mücadele Etmeli” adı bir başka radyo oyununun ana karakteri yine bir ev kadınıdır (Ahıska, 2005: 293-302). Bu sefer adı vardır: Füzuran. Füzuran “modern bir kadındır”, çocuk bakımı konusunda yeni uygulamalara ayak uyduran bir annedir. Fakat yine eşinin “şehvet duygularına kapılmasından” mustarıptır. Oyunda geri dönüşlerle Füzuran ve eşi Macit’in ilk günleri anlatılırken Füzuran’ın sözleri kadınlık kurgusu açısından manidardır. Füzuran kocasının canını sıkmamaya gayret edeceğini, onun hoşuna gitmeyecek şeyler yapmayacağını söyler. Eğer kavga ederlerse kocası gazetesini okurken Füzuran ona bir kahve pişirip götürecektir.

Bu anlatıda evliliğin ve ailenin korunmasında en büyük görevin kadına düştüğü, tüm anlatılarda olduğu gibi, vurgulanmaktadır. Hala karakterinin sözleri de bunu desteklemektedir: “Erkek yuvayı kurar ama onu devam ettirmek kadına bağlı olur...fedakarlık kadına düşer...affedebilmek kadınlığın şanındandır...Aldatan kocayı affetme “büyüklüğünden” söz eden Hala’ya Füzuran’ın sarf ettiği cümle aslında geleneksel kabullere bir karşı çıkış barındırır içinde: “...Kadın için leke olan şey erkeğe gelince hafifleyiveriyor”

Ancak bu ve buna benzer direniş konumları, halanın “böyle gelmiş böyle gider” sözünü izleyen ve “mücadelenin” aile saadetinin sürekliliğini sağlama ve kabullenme içeren anlamlara sabitlenmesi ile bertaraf edilir. Televizyon dizilerinin hikaye örgülerine hakim olan anlatılar burada bahsi geçen radyo oyunları örneklerindeki cinsiyetçi motiflerle süreklilikler arz eder. Romanların, radyo oyunlarının, Yeşilçam klasiklerinin ve televizyon dizilerinin melodramik kurgusunda yer alan bu sürekliliklere diziler bağlamında daha yakından bakalım.

Yerli Dizilerin Melodramik Kurgusunda Süreklilikler, Kırılmalar ve Yeniden Onarmalar:

Feminist eleştiri dizilerdeki cinsiyetçi dili yerip, geleneksel kadınlık ve erkeklik rollerinin ısıtılıp yeniden sunulmasından dem vururken,

muhafazakar kamp dizilerde başkaca şeyler keşfeder, aksine geleneksel aile yapısının, milli ve manevi değerlerin yitirilişinden rahatsızlık duyduğunu yineler. Bir ahlaki çöküntü yaşanırken içinde yaşadığımız çağda, diziler bu yozlaşmışlığın şuh kahkahalarına kapılarını açıyorlar muhafazakar kampa göre (Çaylı,2012). Vahdet Gazetesinde yazan bir kadın köşe yazarı bu dizilerdeki ahlaksızlık ve yozlaşmanın sadece bizleri değil artık Arapları da zehirlediğinden yakınıyor. Yazarın yazısının bütününde yaptığı tespitlerinde tek katıldığım nokta Arap izleyicinin, dizideki İstanbul imgesinin büyümesine kapılarak soluğu İstanbul'da alması.

Kampplatz Dergisinde yayınlanan “Genel Ahlak, Genel Halk ve Cinsiyetlendirilmiş Diziler Ülkesinden Kolajlar” adlı yazımda (2012) dikkat çektiğim dizilerden bazılarını klişeleşmiş ve klasikleşmiş örnekler olmaları hasebiyle burada da yer vermek isterim:

Adını Feriha Koydum:

Dizide bir genç kadın aşık olduğu zengin adamla alkolün etkisiyle birlikte olur. Sonra canına kıymak ister. Dayısı ve dayısının oğlu, genç kadının birlikte olduğu oğlanı öldürmeye giderler, o da evleneceklerini söyler, böylece hayatta kalır. Kadın ve adam evlenirler. Ancak silah zoruyla evlenen adam bu zoraki evlilikte elbette mutlu değildir. Söz konusu genç kadının annesi ile arasında şöyle bir konuşmaya tanık oluruz:

Genç kadın: “*Bir umut var icimde, belki kocam da bir gün beni sever diye.*”

Annesi: “*Sen bu kocanı seviyor musun? O zaman ağzında diş kalmayınca kadar dişini sıkacaksın, yuvanı dağıtmayacaksın.*”

Dizilerde püriten reaksiyonerlerin iddia ettiği gibi milli-manevi değerleri, geleneksel aile yapısını alaşağı etme gibi bir niyet olmadığı gibi, verili normları bilerek ya da farkında olmadan ihlal edenleri bekleyen felaketlere dair uyarılar olduğu da yoğun biçimde görülmekte.

Bu felaket uyarılarına Peyami Sefa, Halid Ziya, Ahmet Hamdi Tanpınar ve nicelerinin edebiyat klasiği olan yapıtlarından aşınayız.

Türk romanına damgasını vuran eril –otoriter tonu toplumsal cinsiyet eksenli okumalarla yorumlayan Nurdan Gürbilek (2012), bu yapıtlarda yerli kültürün bozulmasından duyulan tedirginliğin erillik kaybından duyulan endişe ile iç içe geçtiğini dile getirir. Kötüye dair ne varsa –ki batılılaşma ve Avrupalılaşma tüm metaforların işaret ettiği esas meseledir- büyüleyici gülümsemesi, ayartıcı busesi ve yasak meyvesiyle baştan çıkarıcı olan kadınlıkla, “kadınsılıkla” özdeşleşmiştir. Bugün dizilere ilişkin muhafazakar reaksiyonlarca dillendirilen milli-manevi değerler vurgusunun alt metninde de benzer bir erillik kaybı endişesi yattığını ve dizilerde uğursuzlukların kaynağı olan yoldan çıkarıcı kadınlık temasının da edebiyat klasiklerinin imge dünyasıyla bir süreklilik içinde olduğunu söyleyebiliriz. Roman sayfalarından ve Yeşilçam melodramlarından uzanıp dizilere sirayet eden edebi ruh, mazi yüklü bir ses tonuyla şunu söyler: Tensellik ayartıcı bir dişil tehlikedir (Çaylı, 2012).

Bir başka diziyeye bakalım. *Eve Düşen Yıldırım* adlı dizide iki kadın arkadaş arasında geçen diyalog:

-“...evli degilsin bi sey değılsin, ne çocuğı?”

-“...hamile olduğumu öğrenince yüzüğü kağıtı gibi gelecek.”

Bu diyalogda iki noktanın üzerinde durulabilir. Birincisi, evlenmeden çocuk sahibi olmayı seçmenin tamamen norm dışının alanına itilerek meşruiyetsizleştirilmesi. Halihazırda zaten evlilik dışında yaşanan her türlü aşkı marjinalize eden yerli dizilerdeki en bariz vurgulardan biridir aile kurumunun korunaklı ve meşru alanının dışına taşan dünyanın tragediyalarla örülmesi. Burada sıkça kullanılan bir diğer malzeme ise hamilelik. Dizilerde “masumca” yaşanan aşkların sonunda bir hamilelik krizi eksik olmaz, ya da hamilelik “kötü kadın”ın iyi ve zengin adamı tuzağa düşürmek için kullandığı kadınlık silahıdır. Zaten kadın bedeni ile, kadın cinselliğiyle, bir özne olarak kadın ile hayli sorunlu bir ilişkisi olan erillik ideolojisi sarışın, vamp, gözü açılmış, meş’um kadını Yeşilçam filmleri aracılığıyla damgalayıp, normal olanın sınırını ihlal etmeyen, yuvasına kendini feda etmeye hazır, vefakar, anne ve eş olarak cinselliğini yitirmiş kadını yüceltirken, bu melodramik kurgudan

beslenen yerli diziler de benzer öğeleri kullanmaya devam ederler. Böylece melodramik tutarlılık ve süreklilik edebi ve ebedi düzlemde sağlanmış olur. Erkek egemen düzenin olumlanması için *femme fatale*, erkek öznenin ihtiyaç duyduğu fantazmatik oluşuma tekabül eder. Slavoj Zizek'ten yola çıkarak ifade edecek olursak, ataerkil iktidarın sürekliliği için ihtiyaç duyulan içkin bir tehdit olarak *femme fatale*, babaya ait Yasayı cömertçe tehdit eder³. Nihayetinde onun cezalandırılması yasanın zaferine işaret edecektir.

Güçlü, cinsel olarak saldırgan kadın mitinin kendini ifadesine ve bunun korkutucu sonuçlarına önce izin verilir sonra mit yok edilir. Böylece erkek egemenliğine yönelik bastırılmış kaygılar dile getirilmiş olur (Çaylı, 2012).

Dizilerde yer yer melodramik klişelerle bezeli hikayelerin satır aralarına sıkışmış halde, kimi zaman ise farklı bir şeyler söyleme iddiasıyla alışılmışın dışında hikayeler anlatmak isteyen, klişeleri alaşağı eden dizi örneklerinde konvansiyonel anlatımları aşındırma denemeleri de yok değildir, oldukça az bile olsa. *Kuzey Güney*'de Simay ve Handan karakterleri *ilk kategoriye*, melodramik kurgunun klişeleri içinde yeşermeye çalışan klişe kırıcı unsurlara bir örnektir. Kuzey'in sevgilisi, ilerleyen bölümlerde zoraki evlendiği eşi, ve daha sonraları boşanmaya uğraştığı müstakbel eski eşi Simay, evlilik dışı cinsellik yaşağını deler, sevdiği erkek uğruna ailesini karşısına alır. Ancak dizinin ilerleyen bölümlerinde edilgin, bir erkeğe bağımlı olarak yaşayan, zayıf ve intikam duygusundan beslenen oldukça tehlikeli bir kadına dönüşür. İzleyicinin Simay'ı sevmemesi için tüm kartlar oynanır. Kuzey'in annesi Handan Hanım da dizide oldukça silik bir kadındır. Kocasını Sami Bey tarafından sürekli aşağılanır, susturular, yok sayılır. Hikayenin belli bir momentinde Handan Hanım sürekli şiddet uygulayan kocaya isyan eder, onun giysilerini makasla keser, evi terk eder. Ancak dizinin ilerleyen bölümlerinde aslında Handan Hanım'ın bir şeytan Sami Bey'in ise bir melek olduğuna seyirci ikna edilir. Özetle, itiraz eden kadınlar birer negatif karaktere, antagoniste dönüşürler.

³ Slavoj Zizek (2008). David Lynch ya da Gülünç Yücenin Sanatı. İstanbul: Encore. s. 25-27.

Klişelerden mümkün olduğunca arınmış özgün bir hikayeye dayanan dizilerin itiraz eden kadınları ise kendi içlerinde daha çok tutarlılık arz ederler. Hikayede ayrıkısı otu olma hallerinin diyetini “şeytan kadın” olmakla ödemek zorunda değillerdir. *Hayat Yolunda* dizisinde Melis’i bu açıdan düşünebiliriz. Başarılı bir iş adamı olan kocası onu bir doktor kadınla aldatır. Melis kocasını asla affetmez. Öncelerden aşk yaşadığı adamla yeniden bir araya gelir. Bu sırada boşanma davası sürmektedir. Kocası kendisini affettirmek için türlü oyunlar oynar, ancak Melis kararlıdır. Affetmeyecektir aldatan kocayı. “Mücadele Etmeli” oyunundaki Füzuran gibi sebat eden, evliliğini, yuvasını korumak için sabırla bekleyen kadınlar dizilerde sık sık yeniden vücut bulurken, Füzuran gibi itiraz eden, ama onun gibi itirazını uzlaşılı ile neticelendirmeyen kadınlar da kimi zaman “televizyon oyunları”nda kendilerine yer bulurlar.

Bu kadar dizilerden, oyunlardan söz ettikten sonra, kadınların medyasının farklı alanlarına da bakarak toparlayalım.

Haber İçeriklerinde Kadınlar ve Şiddetin Dili

GMMP’nin (Global Media Monitoring Project/Küresel Medya İzleme Projesi) en son yayınlanan raporuna göre (2010’da açıklanmıştır. Medya izlemeler beş yılda bir yapıldığı için son beş yılın taraması 2015’te tamamlanacaktır) basın, radyo ve TV’de haber içeriklerinde kadınlar: %24; erkekler %76 oranında temsil edilmiştir (Bu rakamlar Türkiye özelinde de aynıdır. Kadınların medyada temsili açısından 1995’te bu oranın %17 olduğu düşünüldüğünde 2010 yılına kadar geçen sürede, görece (%7’lik) bir iyileşme olduğu görülmektedir.

Geleneksel toplumsal cinsiyet normlarının yeniden üretildiği stereotipler ya da başka bir deyişle basmakalıp yargılara kadın habercilerin yaptıkları haberlerde %7; erkek habercilerin yaptıkları haberlerde ise %4 oranında meydan okuyucu bir dil kullanılmıştır. Türkiye’de bu oran %6 ve %4 şeklindedir. Türkiye özelinde, haber spikerlerinin %33’ü kadındır. Gazetelerde muhabirlerin %18’inin kadın olduğunu görüyoruz. Televizyonda ise bu rakam %75’e çıkar. Uzman ya da yorumcuların %21’i kadındır.

Haber içeriklerinde kadınlar %18; erkekler ise %8 oranla kurban-mağdur konumunda, yer alırlar. Kadınlar 2005 yılında %29 oranla kurban-mağdur konumunda haber içeriklerine konu olmuştur. Türkiye rakamlarına göre ise kadınlar dünya ortalamasının oldukça üstünde bir oranla haber içeriklerinde kurban konumunda yer almaktadırlar. Haber içeriklerinde kadınlar %33 oranla suç ve şiddetle ilişkili konularla yer almaktadırlar.

Rapordaki bu verilerden yola çıkarak yapabileceğimiz yorumlar:

- Kadın medya çalışanlarının medya içeriklerinin cinsiyet duyarlı bir nitelik kazanmasında görece daha etkili olduğunu söyleyebilirsek de çalışma hayatında, “erkek tahakkümü” altında olan bir meslek alanına giren kadınların bu alandaki cinsiyetçiliği de içeren kalıpları benimsemeleri ve içselleştirmeleri söz konusudur.
- Medya içeriklerinde toplumsal cinsiyet normlarına meydan okuyan bir dilin kurulmasında medyanın kurumsal yapısı, güvencesiz, sendikasız istihdam ve rekabet koşulları gibi siyasal iktisadi etmenler medya çalışanlarının hareket alanlarını kısıtlayarak aşılması güç bir bariyer oluşturmaktadır.

Kadına yönelik şiddetin, kadın cinayetlerinin ciddi bir artış içinde olduğu ortadayken kadınların basında yer alan haber içeriklerinde kurban-mağdur konumunda kendine yer bulması reel bir durumun da göstergesidir bir yandan. Öte yandan kadına yönelik şiddetin medyada yer bulması değil nasıl bir söylem üzerinden sunulduğu esas sorundur. Örneğin aile içi şiddet kapsamındaki tecavüz ya da cinayet haberleri, erkeğin suçu işlemesinin gerekçelerine odaklanan bir dile ağırlık vermektedir: “İşsiz koca”, “kıskanç aşık”, “aldatıldığını öğrenince çılgına dönen eş” gibi bilgilerle, kurban konumunda olan kadın “tahrık” edici bir nesne olarak haberin dilinde yer bulmakta, şiddet erkek açısından gerekçelendirilmekte, normalleştirilmekte ve meşrulaştırılmakta; “talihsiz kadın” gibi ifadelerle yaşanan sorun kişiselleştirilmektedir.

Kadına yönelik şiddetin çeşitli biçimlerinin (özellikle psikolojik, sözlü şiddet) televizyon dizilerinde de hikayenin olağan bir parçası haline geldiğini görüyoruz. Bu konuda RTÜK'ün gerek kanun maddelerindeki düzenlemeler ile gerekse cezai uygulamalarla olumlu yönde müdahaleleri olduğunu söylemek kısmen mümkün. Ocak 2013'te *Alemin Kralı* dizisinde kadına dayak meşrulaştırıldığı için diziyi yayınlayan kanal'a para cezası kesilmesi bunun bir örneği oldu. Kanala kesilen 890 bin lira para cezasının RTÜK'ün verdiği en yüksek ceza olduğu biliniyor⁴. 6112 sayılı RTÜK yasasının Yayın Hizmet İlkelerini düzenleyen 8. maddesinin (s) bendi: "Toplumsal cinsiyet eşitliğine ters düşen, kadınlara yönelik baskıları teşvik eden ve kadını istismar eden programlar içeremez" demektedir. Ancak RTÜK'ün kanallara verdiği cezalarda bu maddeyi yeterince işlevli kılmaması, kadına yönelik şiddet sorununa duyarlılığını tartışmalı hale getirmektedir. RTÜK daha çok, 6112 sayılı Yasa'nın 1. Fıkrasının (f) bendinde geçen "toplumun millî ve manevî değerlerine, genel ahlaka ve ailenin korunması ilkesine aykırı olamaz", ve 2. Maddede geçen "radyo ve televizyon yayın hizmetlerinde, çocuk ve gençlerin fiziksel, zihinsel veya ahlakî gelişimine zarar verebilecek türde içerik taşıyan programlar bunların izleyebileceği zaman dilimlerinde ve koruyucu sembol kullanılmadan yayınlanamaz" ilkelerine dayanarak verdiği cezalarla gündeme gelmektedir. Şiddetin müstehcenlik, cinsel içerikler, küfür, sigara ve alkolden daha büyük bir toplumsal tehdit olduğu kabulüyle RTÜK'ün ve yasa yapıcıların hassasiyetlerini başka meselelere yöneltmelerinde etmelerinde fayda vardır.

Geriye Savrulmalar, Yitirilen Kazanımlar

Kadınların ana akım medyada kendilerine yer bulabilmeleri için öldürülmeleri, tacize, saldırıya uğramaları, görülmemiş bir aşkın nesnesi olmaları, aldatılmaları, yürek burkan bir kazaya kurban gitmeleri, olağanüstü güzel olmaları, kilo almaları, makyajsız yakalanmaları bir annenin dramına, cefakâr eşin ıstırabına bürünmeleri vb. koşulları adeta yasa haline getiren erkek-egemen

4 <http://www.milliyet.com.tr/-alemin-kirali-na-890-bin-lira-ceza/gundem/gundemdetay/02.01.2013/1649969/default.htm>

bir medya anlayışına karşı itirazlar medya içeriklerinde, ağır aksak da olsa olumlu yöne doğru değişimlerin yolunu açarken, çok daha geriye doğru savrulmalarda bulabiliyoruz kendimizi bir yandan.

Örneğin, bir İslamcı “düşün insanı” “erkeğin, kadın haber spikerini izlemesi sakıncalıdır’ diyor⁵. Aynı kişi ”çalışan kadın fuhuşa ortam yaratır’ sözlerini de sarf ediyor bir başka konuşmasında. Belki kendi küçük çevresine hitap eden marjinal bir İslamcı-yazarın sözleri deyip önemsenmez bulunabilir bu sözler. Ancak bu sözler ile Başbakan yardımcısı Bülent Arınç’ın “...Kadınsa o da iffetli olacak. Mahrem namahrem bilecek. Herkesin içerisinde kahkaha atmayacak, bütün hareketlerinde cazibedar olmayacak” sözleri⁶ aynı sağ-muhafazakar ethos’tan temelleniyor nihayetinde. Ya da Ömer Tuğrul İnançer’in, TRT canlı yayınında ““Hamileliği davul çalarak ilan etmek bizim terbiyemize aykırıdır. Böyle karımla sokakta gezilmez. Her şeyden önce estetik değildir. 7-8 aydan sonra anne adayı biraz hava almak için beyinin otomobiline biner, biraz dolaşır. Sonra akşam üstü çıkarlar. Şimdi ise maşallah, kanatlısı kanatsız televizyonlarda uçuşuyor. Ayıptır ayıp. Bunun adı realizm değildir. Bunun adı terbiyesizliktir⁷” sözleri.

Kadın bedeni ile şaka olmaz. Gerici fikirler, hangi dinin maskesine bürünürlerse bürünsünler her daim kadın bedenini kuşatma, kapatma ve tahakküm altında tutma hamleleri ile iktidarlarını sergilemeye girişmişlerdir. Kadınların büyük mücadelelerle elde ettikleri kazanımlar bu hamlelerle, onarılması oldukça güç yaralar alabilmektedir.

⁵http://www.cumhuriyet.com.tr/video/video/177245/_Erkegin_kadin_haber_spikerini_izlemesi_caiz_degildir_.html

⁶<http://www.cnnturk.com/haber/turkiye/bulent-arinc-kadin-herkesin-icinde-kahkaha-atmayacak>

⁷Bkz. <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/24389288.asp>

Simone de Beauvoir'un (1993) *İkinci Cins*'te Fransız kadınlarının İhtilal ile birlikte kazandıkları bazı hakları bir zaman sonra uzun bir süre geri döndürülemez biçimde nasıl kaybettiklerine dair anlattıkları, kürtajın kamu hastanelerinde fiilen yasak hale geldiği⁸ Türkiye'de bugün yitirmekle karşı karşıya olduklarımıza dair fikir verir.

Fransız ihtilali sonrasında 1790'da kız ve erkek çocuğun mirastan eşit yararlanma hakkı, 1792deki boşanma hakkı örneklerinde olduğu gibi kadınlar lehine kimi hukuki kazanımlar olmuştur.

Ancak Napolyon anayasası birçok kazanımları geriye çevirir. 1826'da boşanma kaldırılır, ta ki 1884'e kadar (Beauvoir, 1993: 111). 1791 anayasası bebek aldırma için suç olmaktan çıkarmıştır. 1810 tarihli ceza yasası ise çocuk aldırma da bu işe katılanları da hapis ve taş kırma cezasına çarptırır. Bebek aldırma devlete karşı işlenmiş bir suç sayılır. Ancak yüzyılın sonlarına doğru uygulanmaz olur bu hükümler.

Bugün Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı da dahil olmak üzere hükümetten yetkililer kadın cinayetlerine dair tablonun abartıldığını dile getiriyorlar. Erkeklerin her ay otuzun üstünde kadını öldürdükleri gerçeği ortadayken esasen çok daha büyük bir tepki gösterilmesine ihtiyaç var. Kötümserlik, böyle bir manzara karşısında edilginleştirici, hissizleştirici ve aldatıcı iyimserliğe karşı kaçınılmaz olarak kendimizi bulduğumuz yer. Ancak kötümserlik sinizme değil politikalar üretmeye evrilmediği taktirde yerini yenilgiye bırakır. Bu nedenle feminist politikaya çok fazla iş düşüyor.

Daha fazla feminizm/ Popüler feminizm

Beyonce 2014 MTV Ödül töreninde büyük harflerle feminizm yazan bir ekranın önünde sahneye çıktı.. Beyonce'un oldukça popüler

⁸ Dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Mayıs 2012'deki "kürtaj cinayettir" sözleri, bir dönemin başlangıcının habercisi olmuştur. Mor Çatı Sığınma Vakfı'nın Şubat 2015'te İstanbul'da 37 hastaneyi telefonla arayarak yönelttiği "kürtaj yapıyor musunuz" sorusuna aldığı yanıtlar gelinen noktayı özetliyor. 12 hastane "hiçbir şekilde kürtaj yapılmadığını" 17 hastane ise sadece fetusun ölmesi ya da anneye zarar vermesi gibi tıbbi komplikasyon durumlarında heyet kararıyla kürtaj yaptığı yanıtını veriyor. Sadece 3 hastane isteğe bağlı olarak kürtaj yaptığını belirtiyor. Bu yoklama sonucunda resmi olarak yasak olmamasına rağmen, birçok devlet hastanesinde kürtajın yapılmadığı ortaya çıkmıştır. Bkz. <http://www.bianet.org/bianet/kadin/162034-kurtaj-kanunlarda-serbest-kamu-hastanelerinde-yasak>

olan “Flawless” şarkısında feminizmin tanımı yapılır: feminist, tüm cinslerin toplumsal siyasal ve ekonomik eşitliğine inanan kişidir (“*feminist: a person who believes in the social, political, and economic equality of the sexes*”) Şarkı Nijeryalı yazar Chimamanda Ngozi Adichie’nin “We should all be feminists” adlı konuşmasından (2012) parçalar içerir. Bu söz de oradan alıntıdır.

Amerikalı şarkıcı Taylor Swift, feminizm hakkında yanlış bilgilendirildiğini artık kendisini bir feminist olarak adlandırdığını söyleyerek kadın/erkek eşitliğinin öneminden dem vurdu. Birleşmiş Milletler Kadın Güçlenmesi Birimi’nin yeni iyi niyet elçisi oyuncu Emma Watson da feminist olduğunu açıkladı. Tüm bunlardan sonra sosyal medyada feminizm epey tartışıldı, feminizm karşıtı söylemler de kendine mecra bulmuş oldu bir yandan.

Popüler olanın boş gösterene dönüşme riskini her zaman göz önünde bulundurarak popüler medyada feminizmin sesinin yükselmesinin önemini teslim etmeli. Dil bir anlam mücadelesi sahasıdır ve ideolojiler de anlamlarda kendilerini kurar ve çerçeveler. Kelimelere ve “şeyler”e atfedilen anlamlara müdahale etmek, anlamların anlamları ile oynamak, dil oyunlarının üreticiliğinin ve edimselliğinin sunduğu bir imkan. Söylemek, eylemektir. O nedenle feminist olduğumuzu farklı mecralarda söyleyerek feminist bir eylemde bulunmuş oluruz pekala. Pek tabi, bir şeylerin sadece sözde kalmasına da müsaade etmemek, eylememenin bir diğer bileşeni.

TOPLUMSAL CINSİYET, SİYASET VE FEMİNİĞST SİYASET

Prof. Dr. Alev Özkazanç

Öncelikle siyaset nedir sorusunu sorarak başlamak istiyorum. Geçmişten günümüze kadar siyaseti kavramada iki farklı geleneğin var olduğunu söyleyebiliriz. Bunlardan ilki siyaset kavramını asıl olarak devlet ve iktidar kavramlarıyla bitştirir, hatta ona indirger. Buna göre siyasal olan, düzen, hiyerarşi, otorite, ezme-ezilme ilişkileri, güç ve çıkar çatışmalarıyla ilişkili olan demektir. Çoğu zaman gündelik dilde siyasetin böyle kötü anlamda kullanıldığını görürüz. Öte yandan ikinci bir gelenek daha vardır ki siyaseti çok farklı terimlerle birlikte düşünmeyi önerir. Bu kavrayışta devrim ve demokrasi gibi kavramlar öne çıkar ve siyasal olan, ortaklık, kamusalılık, katılım, yurttaşlık ve toplumsal muhalefet kavramlarıyla birlikte anılır. Burada siyasetin iyi anlamlar yüklendiğini görürüz.

Bu kısa hatırlatmadan yola çıkarak feminist siyaset nedir sorusunu yanıtlayabiliriz. Feminist siyaset en geniş anlamda, siyasetin her iki anlamında da toplumsal cinsiyetin nasıl etki ettiğini ortaya çıkaran ve bu temelde eşitlik-özgürlük mücadelesi veren bir muhalif siyasettir. Yani feminist siyaset bir yandan devlet, egemenlik ve iktidar düzeneklerinin neden ve nasıl eril olduklarını gösterirken, öte yandan muhalif tarzların ve mevcut demokratik kamusalılık biçimlerinin de nasıl cinsiyetlendirilmiş olduklarını ortaya koyar. Bunu yaparken nihai amacı, başka şeylerin yanı sıra cinsiyet eşitliğine de dayanan bir toplumsal muhalefet ve demokratik kamusalılık inşa etmektir.

Devlet ve siyasi iktidar sorununa ilişkin olarak toplumsal cinsiyet bakış açısından ve feminist politika çerçevesinde şu sorular sorulabilir: Devlet kavramı ve kurumsallığı neden açık biçimde eril bir nitelik taşır? Burada en soyut düzeyde devletselliğe işaret eden yöneten yönetilen ayrımının nasıl çok güçlü bir cinsiyet ayrımı fikrine dayandığını gösterebiliriz. Ya da demokrasi, otoriter, totaliter gibi farklı devlet biçimlerinde farklı cinsiyet rejimlerinin öne çıktığını gösterebiliriz. Devlet ve egemenlik yapılarının ataerkil karakterini açığa çıkarırken bir dizi önemli sorunu da politikanın gündemine getirmiş oluruz. En

önemli sorun kadınların yönetsel ve siyasi mekanizmalardaki temsili sorunudur. Kadınların siyasi karar alma mekanizmalarında eksik temsilleri ve bu sorunu gidermek için önerilen pozitif ayrımcılık ve kota gibi önlemler feminist politikanın temel konularından birisi olmuştur. Temsil sorusunun yanı sıra günümüzde feminist siyasetin temel konularından biri de kadınların hukuk alanında yaşadıkları sorunlardır. Başta şiddet olmak üzere kadının insan haklarına yönelik yaygın ihlaller sorunu güncel politikanın merkezindedir.

Demokrasi, toplumsal mücadeleler ve devrimler düzleminde de feminist siyaset, bu süreçlerin neden ve nasıl toplumsal cinsiyetli olduklarını göstererek, mücadele alanında cinsiyet eşitliğini sağlamaya çalışır. Bu düzlemde de bir dizi soru yanıtlanmayı bekler: kadınların devrimci süreçlere katılımı nasıldır? Mevcut muhalefet biçimleri neden ve nasıl erildir? Hangi muhalif tarzlar ve örgütlenme biçimleri kadınların katılımına daha açıktır? Muhalif hareketlere de sirayet eden eril siyasi şiddet ve zor konusunda feminist eleştiri nedir?

Gördüğümüz gibi feminist siyaset daha önce sorulması mümkün olmayan birçok soruyu gündeme getirmiş ve politikleştirmiştir. Ancak muhalif bir siyaset olarak feminizmin asıl sorunu bu siyasetin öznesinin kim olduğu sorusudur. Bu sorunun yanıtlanması zordur, çünkü feminist siyasetin öznesi olduğu varsayılan “kadınlar” kategorisi aslında kendi içinde çoğuldur. Bu çoğulluk feminist siyaseti hedefinin ne olduğu (ya da olması gerektiği) konusunda anlamlı bir ihtilafa da yol açar. Böylece feminist siyaset çoklu bir karakter kazanır.

Geçmişten günümüze feminist siyasetin kendi içinde çeşitlilik arzeden çoğul bir yapısı olduğunu vurgulamak önemlidir. Bu çoğul durumun temel nedeni elbette kadınlar arasındaki toplumsal farklardır. “Kadınlar” kategorisi feminist hareketin tarihinde baştan beri kendi içinde bölünmüştür: Bölünmenin temel eksenleri olarak milliyet ve sömürge durumu, sınıf, ırk, etniklik, din, göçmenlik, cinsel yönelim, yaş, bedensel durum, medeni durum sayılabilir. Kadınlar arası bu gibi farkların feminist siyasete ne ölçüde ve nasıl yansıtacağı öngörülemez de farkların önemini altını çizmek gerekir. Feminist hareketi ve siyaseti çoğul yapan bir başka etken de kadın hareketinin farklı siyasi ve ideolojik söylemlerle eklemlenmesidir. Bu bağlamda feminist hareket içinde de liberal, liberter, anarşist, Marksist,

muhafazakâr, milliyetçi, İslami, dindar, radikal ve queer vb farklı temalar ve tarzlar olduğu görülebilir. Bu siyasi görüş farkları kadınlar arasındaki toplumsal farklarla çeşitli biçimlerde etkileşime girer.

O halde günümüzde feminist siyasetin temel sorusu şudur: tüm bu farklar rağmen ortaklık nerededir? Ya da nasıl kurulabilir? Feminist siyasetin öznesi olarak kadınlardan sözetmek ne kadar mümkündür? Kimdir bu kadınlar ve ne talep etmektedirler?

Yukarıdaki sorulara farklı feminist siyaset kavrayışları farklı yanıtlar vereceklerdir. Ancak bu soruya günümüzde verilen yanıtlar çoğulluğu arasında temel bir sınıflandırma yapmak mümkün görünüyor. Şöyle ki: Günümüzde belirgin bir feminist siyaset kavrayışı, kadınlar arası bu farklılara rağmen asıl olarak feminizmi bir “kadınlık” siyaseti olarak görmektedir. Bundan farklı olarak öne çıkan bir başka eğilim ise kimlik politikasının sınırlarına dikkat çekerek geçişler, melezlenmeler ve koalisyon politikalarına önem vermeyi önerir.

Elbette bu ayırım çok katı ve net bir ayırım değildir, çoğu zaman ve bağlamda geçişler ve örtüşmeler ve muğlâklıklar sözkonusudur. Yine de bu ayırımın etkileri günümüz feminist siyasetinde giderek daha belirgin biçimde hissedilmektedir. Sözkonusu ayırım kendini temel kavramların kullanımına dair bir vurguda da gösterir. Buna göre kadın politikası kavrayışı “ataerkillik” kavramına daha fazla yaslanırken, kadınlar arası farkları ve koalisyon politikalarını vurgulayanlar daha çok “toplumsal cinsiyet” kavramını kullanma eğilimindedir.

Ataerkillik kavramı, asıl sorunu kadınlar ile erkekler arasında bir ezme-ezilme ilişkisi sorunu olarak görür ve erkekler arasındaki dayanışmaya karşı kadın dayanışmasını öne çıkarır. Toplumsal cinsiyet kavramı ise asıl sorunun, cinsiyetleri ikili bir mantık gereği kadın-erkek olarak ayıran hetero-normatif mantıkta olduğunu görür ve hem lgbt kesimleri mücadeleye eklemeler hem de cinsiyetçilikle birlikte kapitalizm, ırkçılık, militarizm gibi tahakküm yapılarıyla mücadeleyi öne çıkarır.

Bu iki farklı feminist siyaset arasındaki ayırımın net olmadığını söyledik. Yine de özellikle kota ve pozitif ayrımcılık, haklar söylemi, sansür ve pornografi, ifade özgürlüğü, cinsellik ve lgbt bireylerin konumları, diğer muhalif hareketlerle kurulacak koalisyonlar gibi

konularda iki eğilim arasında bazı vurgu farkları ya da gerilimlerden sözedilebilir.

Sonuç olarak günümüzde feminist siyaset hem siyasal olanın ne olduğuna dair ufukumuzu genişletmekte hem de eşitlik ve özgürlük temelinde radikal bir demokrasi fikrinin hayata geçmesinde kurucu bir rol oynamaktadır.

